

Миллий Иккилик

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1997 йил, 11 феврал

6 (87)- сон

Давлат, давр, сиёсий англамалар СИЁСИЙ ТИЗИМНИ ИСЛОХЛАШТИРИШ

Ўтган беш йил ичида Ўзбекистон Республикасида янги тузум учун ишончли пойдевор яратиш борасида муҳим натижаларга эришилди. Иқтисодий ислохотларнинг дастлабки босқичлари тарихда иқтисодий соҳада очилган кенг имконият босқичларигина эмас, балки Ўзбекистон фуқаролари шууридаги эскича тафаккур тарзларини, эски психологияни изчил равишда бартараф этиш босқичлари бўлиб ҳам киради. Ислохотларнинг навбатдаги поғонасида сиёсий тизимни демократлаштириш энг долзарб вазифага айланиши табиий. Олий Мажлисининг VI сессиясида таъкидланганидек, сиёсий тизимни ислохлаштирмай туриб иқтисодиётни олға қараб ривожлантириш мумкин эмас.

Бу эса, ўз навбатида, маълум муаммоларни ечишнинг объектив заруратини вужудга келтира-

ди.

Президент И. А. Каримов томонидан мустақил давлат сиёсий тизимини тубдан ўзгаришнинг асосий тамойиллари ишлаб чиқилди ва амалга оширилмоқда. Бу тизимнинг ўзига хос белгилари қуйидагилар бўлиши мумкин:

1. Келажаги буюк мустақил давлат қуриш гоёси Ўзбекистон Республикасининг сиёсий тизимини белгилловчи бош омилдир, бундай давлатда барча фуқаролик ҳуқуқлари ва шахс эркинлиги, тинчлик ва фаровонлик, уйғун тарзда ривожланиш ва камол топиш имконияти таъминланади.

2. Бундай тизим ривожининг асосий йўналиши, мақсади конкрет Инсон, унинг эҳтиёжлари ва манфаатларидир, унинг ҳаёти ва фаолияти, унинг психологияси, урф-одатлари, маънавий дунёсидир.

Давоми иккинчи бетда

ИЙДИ РАМАЗОН МУБОРАК

Ўлкамизда миллий байрамларимизнинг давлат миқёсида кенг нишонланиши сиёсий ва иқтисодий соҳалардагина эмас, балки маънавиятнинг сарчашмаси бўлган исломиётда ҳам адолат байроғи ўрнатилаётганидан бир нишонадир. Бугун ўлкамизнинг узоқ ва яқин сарҳадларида табарруқ онахон ва отахонларимизнинг нуроний юзларида табассум, ёшларимизнинг чечраларида ватан билан ифтихорланиш гурури, жажжи фарзандларимизнинг эса шоду хуррамлиги бениҳоя самимий ва чексиз. Зеро улар қутлуг моҳи Рамазон ойининг илоҳий баракотидан, руҳий наҳидасидан баҳра олганлар. Бир йил давомда билиб билмасдан қилган гуноҳларига тавба қилиб Оллоҳнинг раҳматиға, унинг мағфиратиға мушарраф бўлганлар ва ўзларичи Дўзах азобидан қутқара олганлар. Банда учун бундан ҳам улғурқ неъмат борми?!

Бу байрамни Исроом оламида хижрий сананинг иккинчи йилидан бошлаб мунтазам нишонлаб келмоқдалар. Рамазон ойининг улғулғи ва унинг байрамнинг буюклиги нафақат шу ойда рўза тутишлик фарз бўлганлиги, Қуръони Карим нозил этилганлиги, унда муборак Лайлатул Қадр кечаси мавжуд эканлигидагина эмас, балки пайғамбаримиз алайҳиссалом хабар берганларидек, бу ойнинг биринчи кечасида Иброҳим алайҳиссаломга муқаддас саҳифалар, унинг олтинчи кунин Мусо алайҳиссаломга Таврот, ўн учинчи кунин Йўсо алайҳиссаломга Инжил нозил бўлганида ҳамдир. Бу маънода Рамазон байрами барча миллатлар учун муштаракдир.

Рамазон ҳайити меҳру шафқат байрами ҳамдир. Ҳайит намозидан сўнг мусулмонлар Оллоҳ фарз қилган фитр садақасини

етим-есирларга, бева-бечораларга, фақир мискинларга ҳоҳатманд одамларга беришга ошиқадилар. Бу билан улар бандалик бурчинигина эмас, балки инсоний бурчни ҳам адо этганликларини амалий исбот қиладилар. Исроом таълимотига кўра давлатманд юртдошларимизнинг бойликлари ичида камбағалларнинг ҳақлари бор. Уни бермоқлик вожибдир.

Рамазон ҳайити жоҳилият даврида ҳам кенг нишонланган. Араблардан Оллоҳни яққа деб эътиқод қилган қавмлар ҳайит кунлари Каъбатуллоҳни тавафъ этиб ва гуноҳларига мағфират сўраб Оллоҳга илтижолар қилар эдилар. Ана ундан сўнг ота-оналари, қавму қариндошлари, ҳешу ақрабolari ва ёру биродарларини зиёрат қилар эдилар.

Ийд кунлари қабристонларга бориб вафот этганларимизни хотирлаш, табарруқ отахон ва онахонларимизни зиёрат қилиб уларнинг дуоларини олиш, кичик фарзандларимизга ҳадялар тақдим этиш, беморларни ҳолидан хабар олиш инсонлар руҳига қанчалар қувонч ва илҳом бахш этади. Бундай ҳиссиётнинг мазмунига фақат иймонлик кишиларгина тушуниб ета оладилар.

Ҳайит муносабати билан ўзаро муборакбод этиш, энг яхши тилакларни билдириш бизнинг энг қадимий миллий анъаналаримиздандир. Шунга амал қилиб, биз ҳам газетамиз ўқувчиларини Рамазон байрами билан табрик эта-миз, юртимизга тинчлик, ҳалқимизга осуда ҳаёт, раҳбарларимизга сабот ва собит қадамлик тилаб қоламиз.

Гулистон болалар санъат мактабида улғу маком санъаткори Юнус Ражабийнинг 100 йиллигига бағишланган тантанали кеча бўлиб ўтди.

Сирдарё вилоят ҳокимиятининг Маданият бошқармаси ва Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Гулистон шаҳар кенгаши бу аjoyиб тадбирга бош-қош бўлдилар.

Кечада устознинг фарзандлари — элимизнинг таниқли

Буюк
мақом
устасини
эслаб

санъаткорлари Ҳасан Ражабий, Тоҳир Ражабий, республика маданият ишлар вазирининг ўринбосари, профессор Раҳман Юнусов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Ота-назар Матқубов, Ўзбекистон халқ рассоми Алишер Мирзаев ва бошқа меҳмонлар қатнашдилар. Юнус Ражабий ижодиёти ҳақида суҳбат, хотираларини сўзлаб бердилар.

Миллий тикланиш партияси вилоят кенгаши раисининг ўринбосари Илёс Қувондиқов, Гулистон шаҳар кенгаши раиси Ўйлодош Норбутаев устоз меҳмонининг халқимиз ҳаётидаги ўрни ва қиммати ҳақида тўққинлаб гапирдилар.

Шундан сўнг Ўзбекистон халқ хрофиси Ҳасан Ражабий маком кечасини бошлаб берди. Ўзбекистон халқ артисти Раҳим Ҳасанов раҳбарлигидаги вилоят макомчилар ансамбли, Гулистон санъат билим юрти макомчилари икром этган дилрабо қўшиқлар йўлчиларини ҳушқуд этди.

Олимжон ХАЙРУЛЛАЕВ
Гулистон

БИЗ ҲАЗРАТНИНГ ПОЙИНИ ЗИЁРАТ ҚИЛГАНИ БОРЯПМИЗ

Биз ҳазратнинг пойини зиёратга боряпмиз. Метродан чиқишимиз ҳамон қори кураб қўйилган хиёбондан бораётган одамларга кўзимиз тушди. Одамлар кўп эди. Кўпроқ ёш-яланглар ва ўрта ёшли кишилар кўзга ташланарди.

Бугун ақшанба. 9 феврал. Ҳам ҳайит. Ҳам миллатни миллат қилган, унинг бошини қовуштирган, унинг тилини ширали, салмоқли, вазмин, ўйноқи ва хикматли қилган Амир Низомиддин Алишер Навоийнинг таваллуд кунлари. Неча замонларда бир келаркин ҳайит байрамнинг ҳазрат Навоий тугилган муборак кунга тўғри келиши! Неча замонларда!

Абдулла Орипов айтади: — Ҳеч илгари замонларда ҳам, беш юз эллик йил мобайнида шундай тўғри келганмикин икки буюк байрам? Олимлардан сўрайлик. Тадқиқ қилиб кўришимиз.

Кунин кеча армонсиз ёғиб ўтган февралнинг қоридан муздек соф ҳаво салқинлаб елади. Осмон кулранг қора бўлгандан ҳоли эмас. Лекин ҳаво сарин, энгил, ёғинсиз.

Биз ўйноқлаб, ором қадамлаётган ёшлар тўдасига етиб олдик. Яна ортимиздан тўда-тўда ёшлар етиб келишди. Ёшлар ўртасида қолдик.

Кулоғимизга қиз-йигитларнинг толибона гап-сўзлари чалинди:

— Навоий барчамизнинг бобомиз!
— Биз ҳам ҳазратга бегона эмасмиз...
— Навоийга қараб турсангиз, миллатимизнинг қанчалар қарилгини ҳис қиласиз...
— Навоийдан ҳам қарироқ миллатнинг боболари бор...

Толибона гап-сўзлар ёшлиқнинг тоза кўксидан чиқётгани учун қулоғимизга ҳудди ана сутини қўйгандек ёқади.

Ажиб нашъали тепага кўтариларми. Навоийни бўйлаб борамиз. Ўх-ўх! Ҳеч қачон етиб бўлмайди!

Бу тепа жуда сарбалам! Албатта, одимлаб борсангиз, бироздан сўнг чиқиб оласиз. Лекин ҳаёл билан одимласангиз, етишмоқ имконсиздай туюлади.

Китоб сотувчилар китоб расталарини ёйишибди. Навоий куллийти йигирма жилдигининг баъзи жилдлари бор экан.

— Менга беринг! Менга ҳам беринг! Шошманг! Буни мен олдим!

Ҳазрат жилдлари ёшлар ва университет домлалари ўртасида талаш! Журналистлар ҳали уларга тўйиб бокмасдан жилдлар талабаларнинг қўлтиқларида гоийб бўлади. Худого шукур! Навоийни шундай роҳатлиб ҳарид қилсалар, ва шу ижтиҳодлари ила қизқиб ўзлаштирсалар, улар энгилмас қуролга эга бўладилар. Маънавият мулкининг қўшинларига айланадилар. Навоийчилик маънавият яна қимда бор, қароқ бор!

Навоийчилик ҳам миллатга, ҳам инсониятга қайгурган яна қайларда бор! Қачон вужудга келган!

Абдулла Орипов шу ҳақда — даҳо ва миллат ягоналиги устида ҳаяжонли муҳокама юритмоқда. Эркин Воҳидов шу ҳақда ҳассос, теран муҳаммас ўқимокда. Уларга олимлар, шоирлар жўр бўладилар. Ҳайитметов, Шарифа Салимова, Жуманиёз Жабборов, Омон Матжон...

Бу аjoyиб таваллуд анжуманига бош-қош бўлиб юрган шаҳар ҳокимлигининг масъуллари, гайратли, тиниб-тинчимас Шўхрат Жалилов...

Анжумандан телесуҳандонларнинг тили билан айтганда ҳушнуд ва дилором наволарга тўлиб қайта-миз.

Навоий бобо ҳар биримизга эргашади. Ўйлодош бўлади. Унинг сатрларининг оҳанглари дилимизни рўшнолик нурлари билан ёритади. Бизни Навоий руҳи чулғаб олади.

Иброҳим ҲАҒУРОВ

Суратда: рассом О. Азизовнинг «Навоий» асари

«МТ»: воқеалар, хабарлар БУКИЛГАН ҲАҚИҚАТ ТИКЛАНМОҚДА

Ўтмиш йўқ миллатнинг келажаги ҳам йўқ. Миллатнинг буюк келажак сари дидин қадам ташлаши ўтмишга қараб қад ростлашдан бошланади.

Албатта, ўтмишга био вилма муносабат, уни қўлларга қўтариб, идеаллаштириш ҳам яхши ҳоисларлар бермаслиги ўз-ўзидан аён. Зеро, кечаги кунимиз биз орау қилган дарахда кам-қўсиз, беғубор бўлганида эди, айниқса, сўнгги икки аср мобайнида кўча Турон кеҳига тушган талотўплар ҳеч қачон содир бўлмасди-қўрди. Хуллас, тарихга муносабатда энг асосий мезон — одиллик бўлмоғи жоиз. Фақат ана шундагина ҳолис тадиқотдан ҳолис хулосалар, ҳақиқий таҳлиллардан бугунги кунимиз, эртанги учун зарур бўлган муқаммал йўл-йўриқлар чиқмоғи мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистоннинг янги тарихини тайёрлаш ва нашр этиш» тўғрисидаги қарори чиқганига ҳам икки ойча бўлиб қолди. Бу орада ҳукумат миқёсида кўп хайоли ишлар амалга оширилди. Ўзбекистоннинг янги тарихини тайёрлаш ва нашр этиш бўйича Республика иқтисодий-иқлий Кенгаши тавсиясига кўра уч июлдан буюнча китоб бўйича фаолият олиб бормоқда. Жумладан, дастлабки китоб мамлакатимизда чоризм истисолни (1850—1917 йиллар) ёритса, кейинги китоб Шўролар даврини (1917—1991 йиллар) қаламга олади. Ва ниҳоят учинчи ақунловчи китоб замонавий мустақил Ўзбекистон тарихини қамраб олади.

Яқинда Кенгашта истиклолга эришган республикамиз ҳақида ҳикоя қилувчи учинчи китоб умумий муҳокамадан ўтди. Бу тадбирда раъзилик бор. Зеро, мустақиллик саодатини тўла хис қилибгина, уни қорақдан англабгина кечаги кунимизга, мазоияга объектив-ҳаққоний муносабатда бўла бўламиз.

Хуллас, Ўзбекистоннинг янги тарихи яратилмоқда. Букилган, лекин синмаган тарих қайта тикланмоқда...

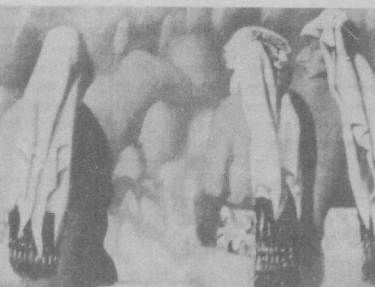
ИСТЕЪДОДЛАР БЕЛЛАШУВИ

Аса-секинлик билан бўлса-да, жуда кўплаб ривожланган, аллақачон бозор иқтисодиётига кириб ўлгўрган мамлакатлар иқтисодий турмушда урф бўлган баъзи одатлар бизга ҳам кириб келимоқда. Мисол учун, Америкада тараккий этган давлатда «Ғоялар банки» мавжуд экан. Ҳаёлингизга яхши фикр, гоё келдимиз — марҳамат, шу банкка бориб маслаҳатлашинг, ўз мулоҳазаларингизни исботлаш, хуллас, таънинг қисқаси, гоёнгизни қимматроққа пуллашга ҳаракат қилинг.

Эҳтимол, бизда бу даражага етгунча ҳали анча қовун пишиги бордир. Аммо, бари бир, дастлабки куртаклар йўқ эмас. Айтайлик, «Ташаббус» республика қуриқ-танлови тобора оммалашиб, ўзига ақолининг тобора кўпроқ қатламлари жалб қилаётгани ҳам фикримизнинг далилдир. Айни кунларда туман ва шаҳарларда ушбу танловнинг дастлабки босқичи ақунланмоқда.

Кўча Самарқанд шаҳрида ақунланган ушбу қуриқ-танловда тадбиркорлар билан бир қаторда ҳунармандлар ҳам иштирок этишган. Айниқса диққатга сазовор. Нудузули эксперт-ҳайъат аъзолари «Умар» ишлаб чиқариш-тиҳорат фирмаси ҳамда бизга таниш бўлиб қолган ҳусусий «Умарбанк» раҳбари Умар Ражабов билан бир қаторда шаҳар ҳунармандлар уюшмаси раиси, таниқли кулол Зарифжон Мухторовни ҳам қуриқ-танлов гоилиб деб топганлар. Ана шундан кейин ҳам санъат иқтисодий ютуқ келтирмайди деб қуриқ-танловчи.

Г. МУРОДАЛИЕВА

Таниқли мусаввир, Ўзбекистон халқ рассоми Жавлон Умарбеков 50 ёшга тулди. Шу муносабат билан пойтахтимизнинг энг қўқам қошоналаридадир бири Санъат музейида рассомнинг ижодий кўргазмаси очилди. Кўргазмадан мусаввирнинг салкам 35 иллик ижодий фаолияти давомида яратган энг сара асарлари ўрин олган.

СУРАТЛАРДА: рассом асарларидан намуналар. Рассомлар уюшмасининг кўргазмалар залида Республика еш рассомларининг кўргазмаси очилди. Унга пойтахт ва вилоятларда яшаб ижод қилаётган кўплаб ёш, иқтисодий мусаввирларнинг турли жанрлардаги асарлари қўйилган.

СУРАТЛАРДА: кўргазмада намоиш этилаётган асарлардан намуналар.

БОЗОРДА РАҲМ- ШАФҚАТ БЎЛАДИМИ?

* Бозорнинг амри — тежамкор бўлмасанг, шўро одатидан воз кечмасанг, синасан.

* Бир сўмини минг қил, бозорингнинг кенг қил.

Ҳамма ҳам бой яшашни хоҳлайди, қўл пул ишласам дейди. Албатта имкон топилса. Бу иллат эмас, фазилат. Гап фақат бозорга олиб қирадиган, унга тақлиф этадиган арзирли нимадан бор, — ана шунда. Ундан кейин бозорни қанчалик билишигизда. Талабларини нозик ирод қилишнинг, ўрганишнинг, қўл нарсаларни олдиндан режа қилиб кўра олишигизда.

Хайдад мисол. Олимлар, илмдорлар бўёқ ишлаб чиқаришга қарор қилишди. Аввал бу бўёқлар четдан келтириларди. Олимларини қўлаб-қуватлаш керак. Четга валота чиқиб кетмоқда. иш жойлари пайдо бўлади, бозорнинг бир чеккаси ўз махсусотиимиз билан тўлади. Кейин ҳам ашё ўзимиздан бўлган бўёқни арзонга ҳам тушириш мумкин.

Олимларга бир миллион сўм қарз беришди. Шўро даврининг қондан чиқиб кетмаган одати бўйича режалаш бошланди.

Шўро даврида режалаш юқоридан бўларди. Завод қуриш керакми, тамом, амр қилинди, бошлагиди. Сармоя ажратилди, шатлар тасдиқланди, ана бино, ана транспорт. Завод ҳам қурилди. Кейин маълум бўлади, қи, завод керак эмас. Уйлашди. Кейин уни реконструкция қилишди. Миллионлаб маблаг исроф бўлади. Шамотла союврилади. Ҳечқиси йўқ. Маблаг аллақимники эмас, давлатники. Маблаг ҳисобдан ўчирилади, ёпилади бошқа соҳанинг ҳисобига. Бунинг устига ҳеч қим айбдор эмас, ишчи ва хизматчилар ижрочи. Черноби́л ўз-ўзидан ёпилиб кетган. Ҳеч қим жавобгар эмас. Раҳбарни кечиринди. Балки хайфсан олар, бошқа мансабга ўтара, узоқ даволаниб чиқар. Сўнг яна ҳаммаси бошдан бошланади.

Шўроча режалашда сармояга масъул йўқ. Ҳамма нараса ҳисоботда ёпиб, суваб ташланади. Худого шукур,

биз ишлашни билмасак ҳам, ҳисобот ёзишга келганда жуда устамиз.

Бўёқ ишлаб чиқараман деб, аҳд қилган олимлар ҳам ана шу одатдан воз кечолмадилар. Бошлангич маблаг бор. Аввал ўзларига шохона шайроит яратишди: офис, транспорт, шатлар. Кейин ишга тушилди. Ишбилармонлар бир натижага эришиш учун кеча-қундузнинг фарғига бормайди. Дам олишни ҳавлига келтирмайди. Бизнинг бўёқ ишига қирғишган олимларимиз эса давлат ишига бормайдек, сажини соват ишлайдилар, ҳафтада икки кун дам оладилар, иш вақтининг ўндан икки қисmini эснаб ўтказадилар.

Маблаг эса эриб боради. Аммо ишонч бор: завод ила шартнома тузилган, ҳам ашё олиб келинган, ҳаммаси режалаштирилган.

Иш бошланди. Лекин технологияда кўзда тутилмаган қусур чиқди. Лабораторияда бошқа эди, санаотда эса ўзгача. Қўшимча маблаг лозим. Аммо шундан ҳам қарз ботқонига ботиб қолишган. Қарзни қайтариш мурдадди келаяпти. Ҳисобда эса пул йўқ, мутахассисларга маош керак. Завод қистала-қилиди: ҳам ашё ол, бўлмаса ижара ҳақи бер.

Ҳеч қим қарздор бўлмасан.

Бозор иқтисодида хасис бўлмаган, қаттиқ турмаган, билиб сарф-харажат қилмаган синиди. Унга раҳм-шафқат қилмайдилар.

Олимлар, ҳурматли инсонлар, яхши ният билан иш бошлаган эдилар... балки бирор илоҳи ҳам топилар. Бошқа қандайдир бой бир ташкилот уларнинг гоёсини сув текинга сотиб олиб, ўзи боибир.

Бозорга қатта тайёргарлик билан бормоган киши шу олимлар қаби қарага ботиб қолади. Қарз эса аёвон. Уни тўлаш керак. Бозор иқтисоди қўриқинчи эмас. Уни билмаслик, ўрганимаслик қўриқинчи. Янги иш бошлаётганлар бунини тушунадилар, деб умид қиламиз.

Хушмерасиз? Бир сўмини минг қилинг. Балки. Кейин бозор иқтисодидан ноллиб юрманг.

А. ЮНУС

АНДИЖОНДА «ЧЎЛПОН ЖАМҒАРМАСИ» ТУЗИЛДИ

Яқинда Андижонда Чўлпон жамғармаси тавсисчиларининг йиғилиши бўлиб ўтди. Унда вилоятдаги йирик санаот ва ишлаб чиқариш қорхоналарининг ижодий ва маданий ҳодимлари, шунингдек шаҳар, туман ҳокимларининг муовинлари иштирок этдилар. Йиғилишда Чўлпон жамғармаси тавсис этилди. Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Андижон вилояти ҳайъати раиси, таниқли шоир Тўлан Низом жамғарма раиси этиб сайланди.

Йиғилишда Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпон таваллудининг 100 йиллигини нишонлаш тадбирлари келишиб олindi. Улғу миллатлараро шoir асарларини чоп этиш, унинг номида бог яратиш, ҳайкал қўйиш, уй музейини барпо қилиш билан боглик муҳим ишлар режалаштирилди. Йиғилишнинг вилоят ҳокимининг муовини Н. Саидов олиб борди.

Боши биринчи бетда

3. Ўзбекистонда сиёсий тизимнинг амал қилишини конкрет фуқароларнинг сиёсий фаолияти белгилайди. Фуқаро сиёсий тизим учун яшайди, балки сиёсий тизим инсонга хизмат қилиши, инсон учун яшайди керак. Фақат шундай сиёсий тизимга легитимли, қонунийдир, фақат шундай сиёсий тизимгина чинакам мустақилдир.

4. Сиёсий тизимнинг ривожланиш ва амал қилиш мақсадларини бундай тушуниш таркиб топаётган жиҳадий муносабатларни тушунишга янгича ёндашиш имконини беради, бундай муносабатлар республикадаги барча конструктив кучларнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигини мустаҳкамлаш, тинчлик ва фуқаролар товуғлигини таъминлаш йўлида ҳамжиҳатликда ишлашдан бошқача тасаввур қилинмаслиги керак.

5. Бу вазифани амалга ошириш учун ҳокимиятнинг барча шахобчалари — қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд шахобчалари ва ҳокимиятнинг барча даражалари — республика миқёсидаги ва маҳаллий ҳокимиятлар бундан бўён ҳам сиёсий ва иқтисодий ислохотларнинг барча дастурларини изчиллик билан, босқичма-босқич, оғишмай амалга ошира оладиган даражада қучли бўлмоқлари лозим.

6. Ўзбекистоннинг сиёсий тизимини демократлаштириш барча конструктив сиёсий кучларнинг қучли давлат ҳокимияти тизими билан ўзаро ҳамкорликда самарали иш олиб боришини таъминлайди. Бу сиёсий тизимнинг ахлиқлигини ва Ўзбекистон Республикаси сиёсий тизимининг институционал тузилишининг ҳам, иерархик тузилишининг ҳам барқарор амал қилиб туришини таъминлайди.

7. Ўзбекистон Республикасининг сиёсий тизими мафкуравий жиҳатдан ҳам, структуравий ва шахсий жиҳатдан ҳам қонуний деб эътироф этилган. Ўзбекистон жамияти давлат сиёсатининг асосий мақсадини тўла-тўқис тат олади: бу мақсад мустақил демократик ҳуқуқий давлат ва адолатли демократик фуқаролик жамияти қуришдир. Миллий мустақиллик мафкура- си ҳар бир ўзбекистонликнинг эҳтиёжлари, манфаатлари ва мақсадларини акс эттиради. Бу эса сиёсий тизимнинг мафкуравий жиҳатдан қонунийлиги эътироф этилганлигини билди- ради.

Ўзбекистон халқи 1991 йил 17 мартда, 1991 йил 27 декабр- да 1995 йил 26 мартда ўтказилган референдумларда респу- блика сиёсий тизимини амалга ошириш усули, мақсади ва ту- зилишини қонуний деб эътироф этди. Ўзбекистон Респу- бликаси бўлиб ўтган Президент сайлови, Олий Мажлис сайло- ви, Президент ваколатининг узайтирилиши ва бошқалар Ўзе- бекстон жамияти маъмул сиёсий тузумга бирдан-бир қонуний тузум деб қараишда яқдил эканлигиндан далолат беради. Бу эса Ўзбекистон сиёсий тизими структуравий жиҳатдан қону- ний деб эътироф этилганлигини билдиради. Ва нихоят, умум- миллий миқёсда ўтказилган социологик тадқиқотлар Президе- нт И. А. Каримовнинг шахсан жуда катта обрўга эга бўлганли- гини, унинг командаси аъзолари обрў-эътибор қозонганлиги- ни билдиради, бу эса сиёсий ҳокимиятнинг ўз шахсий тарки- би жиҳатдан қонуний деб эътироф этилиши билан боғлиқдир. Шундай қилиб, янги сиёсий тизимнинг ўч жиҳатдан ҳам қону- нийлиги, легитимлиги эътироф этилган. Ўзбекистон сиёсий тизими чинакам самарали ва барқарор тизим деб ҳисоблани- ши ва шундай бўлиши учун барча асосларга эгадир.

Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ислохот- ларнинг навбатдаги босқичига кириши, барқарорлиқни янада мустаҳкамлаш эҳтиёжлари республика сиёсий тизимининг тар- тибга солуви, экстракцион, раъзий имкониятларини оптимал- лаштиришни, мослашув қобилиятини оширишни гоът зарур қилиб қўяди.

И. А. Каримов таъкидлагандек, «биз фуқаролик жамияти қуришга интиломдамиз. Бунинг маъноси шуки, давлатчили- гимиз ривожлана борган сари бошқаруving турли хил вази- фаларини бевосита халққа топшириш, яъни ўз-ўзини бошқа-

риш органларини янада ривожлантириш демакдир» (Каримов И. А. Ўзбекистон сиёсий-иқтимоий ва иқтисодий истиқболини таъминлаш асосий тамойиллари. Т. 5 Ўзбекистон, 1995 й. 14-бет.) Бошқача сўзлар билан айтганда, Ўзбекистоннинг сиёсий ти- зими фуқаролик жамиятидан табиий ва инсоний, ақлий ва жисмоний ресурсларни энг мақбул тарзда ажратиб олишга (экстракция қилишга) интилади. Ривожланган фуқаролик жа- мияти қуриш ваколатли ҳокимият органларига сайловлар ти- зимини янада қулайлаштириши, давлат хизматига, ҳарбий хизматга жалб этиши, сиёсий структураларнинг эксперт-таҳ- лилий хизмат қўрсатишини, солиқ солиши, сиёсий тизимни- нг бюджетини тўлдирувчи институтларининг бошқа механизм-

Шундай қилиб, бир вақтнинг ўзида ҳам экстракцион, ҳам тартибга солуви имкониятлардан фойдаланиш Ўзбекистон сиё- сий тизимининг ўзига хос хусусиятидир.

Хозирги замонадаги ишлаб чиқаришнинг технологиясига дара- жаси, илмий-техникавий жиҳатдан замонавийлаштириш эҳтиёж- лари ишлаб чиқариш субъектларини тақдор ишлаб чиқаришга сифат жиҳатдан янги талаблар қўймоқда. Ўзбекистон жамия- тининг муттасил ривожланиб бориши, унинг сиёсий тизими- нинг ишга лаъқатли бўлиши учун ҳар турли мақсадаги ижти- мий дастурларнинг, ижтимоий давлатнинг таълим, фан, соғ- ликни сақлаш устидан самарали ҳомийлигининг (патронаж)

Давлат, давр, сиёсий англамалар

СИЁСИЙ ТИЗИМНИ ИСЛОХЛАШТИРИШ

лари ва ҳокзаларни талаб қилади.

Сиёсий тизим маъмур ресурслар имкониятларига эга бўлган ва улардан фойдаланган, уларни ўз мақсадларини қўзғаб тақо- миллаштириб борган тақдирдагина бундан бўён ҳам изчил- лик билан фаолият қўрсатиб боради.

Бунда инсон потенциалининг ақлий, ахлоқий ва жисмоний сифатларидан Ўзбекистоннинг жамияти бой табиий, моддий ресурсларини ишга солишда фойдаланиш устивор аҳамиятга эгадир. Уларнинг ишга солиниши маънавий ва моддий рағ- батлантиришнинг қўл қиррали тизимини қўзғаб; фуқаролик жамияти аъзоларининг эҳтиёжлари, манфаатлари, мақсадла- ри, бурчини ҳис этишлари ва ватанпарварликларига эътиборни қаратиш билан таъминланади. Бу экстракцион имкониятдан қанчалик самарали ва кенг фойдаланиш, Ўзбекистоннинг маъ- мул сиёсий тизимининг шаклланиб бораётган фуқаролик жа- миятига боғлиқлиги шунча қучли бўлади, ҳар қандай тотали- тар ҳукм ва ўзбошимчалиқнинг олдини олиб қолувчи қафолат- лар шунча қўл бўлади.

Айни вақтда сиёсий тизимнинг тартибга солуви имконият- лари кенгайиб бормоқда. Бу тизим ўзининг индивидлар ва гуруҳларни бошқариш, уларнинг ҳуқ-эътибори тартибга со- луви, мувофиқлаштириб туриш, фуқаролик жамиятига таъсир ўтказиш қобилиятини мумкин қадар кўпроқ рўёбга чиқара ол- ган тақдирдагина қучли бўла олади. Фуқаролик жамияти бил- ан биргаликда фаолият қўрсатувчи қучли давлат қонунлар, фармонлар, меъёрий ҳужжатлар орқали бевосита таъсирнинг ҳам, нарх-наволарини, ўш ҳақини тартибга солиш, жамоатчи- лик фикрини ўрганиш, кредитларга фойз ставкалари миқдо- рини белгилаш ва солиқ солиш механизмлари орқали билво- сита таъсирнинг ҳам маданий шакллари эътибордан четда қолдира олмайди.

аҳамияти охиб бормоқда. Бунда давлат ўзининг миллий бойлиқни қайта тақсимлаш соҳасидаги ролини қўнатиримоғи лозим, акс ҳолда фуқаролик жамияти ўзлаштириш ва тақсим- лаш дастакларига эғаллаб олган бюрократик қатлам эртами- кечми бу бойлиқни ўзининг аҳоли эҳтиёжлари тўғрисидаги ҳаё- лий тасаввурларига мувофиқ тақсимлай бошлайди, ҳатто бе- восита жамият ҳисобидан яшовчи техникхўрларга айланади. Фа- қат қучли демократик давлатгина ривожланган фуқаролик жа- мият билан биргаликда фаолият қўрсатиб дистрибутив имко- ниятдан самарали фойдалана олади. Бинобарин, қайта тақ- симилашга эҳтиёж қанча қўл бўлса, уни амалга оширувчи сиё- сий тизим шунча қўл демократик бўлмоғи лозим.

Давлат билан фуқаролик жамияти биргаликда қўрсатаёт- ган фаолиятнинг қанчалик самарадорлиги жамоатчиликнинг ҳокимияти қай даражада ишонлишига, ҳокимият тадбирлари- нинг аҳоли орасида қай даражада қўзғаб-қувватланишига боғ- лик. Имкониятлар раъзий бўлган сиёсий тизимнинг аҳамияти шу билан белгиланади. Давлат жамията жамоатчилик фикри- дан қўз-қулқ бўлиб туришга, Ўзбекистон аҳолиси орасида ҳам, чет элларда ҳам ўзига муносив сиёсий обрў-эъти- бор қозонишга интиломоқда. Бу эса жамоатчилик фикрини тартиб- га солиш ва ўрганишнинг стратегик тизимларини ишлаб чи- қишни «Public relation» соҳасидаги сиёсий, фалсафий, соци- ологик тадқиқотларни фаолаштиришнинг талаб қилади. Умуман олганда республикада шуну тушуниб еттиларки, популизм (шўх- ратпарастлик) фақат қиска муддатли муваффақият келтириши мумкин, зеро пировадидда ҳамма нарса сиёсий тизим эълоб қилинган мақсадларни амалга оширишга қай даражада лаъ- қатли эканлигига боғлиқ. Шунинг учун жамиятга тақлиф қили- наётган мақсадлар тизими жамият тараққиётининг реал ша- роитига мослаштирилган, улар сиёсатчиларнинг мақсадлари- га ҳам, сиёсий тизим субъектлари қўнчилигининг мақсадлари-

га ҳам мос қолади. Фақат шунгина сиёсий тизимнинг ҳақиқий барқарорлигини таъминлайди.

Шундай қилиб, бундан сиёсий тизимнинг тартибга солиш имкониятларининг аҳамияти ҳам равшан қўриниб турибди. Бош- қача сўзлар билан айтганда, сиёсий тизимнинг таъки шариоит ва ички холатининг ўзгаришларига аниқ муносабат билдира олиш уни чинакам барқарор, ўзини ўзи ривожлантиришга лаъ- қатли тизимга айлантиради.

Бунда хозирги босқичда Ўзбекистон сиёсий тизимининг мос- лашув қобилиятини оширишнинг қатъий усули ўлароқ сиёсий тизим ахлиқлигини сақлаб қолган ҳолда қучли тизимларнинг қанчалик ҳокимият тизимлари, ўз-ўзини бошқарув органла- ри, сиёсий партиялар, жамоат таъкилотлари, жамиятлар, ижо- дий уюшмалар ва шулар қабиларнинг мустақиллигини кен- гайтириш ҳисобидан эркинлик даражалари сонини босқичма- босқич, секин-аста қўнатириб бориш тақозо этилади. Прези- дент И. А. Каримов томонидан Ўзбекистон Республикаси сиё- сий тизимини таърихий ислохлатиришнинг хозирги замон ички ва ташқи сиёсати асосий тамойилларига мос қеладиған стратегик йўналишлари ишлаб чиқилган. Булар қуйидагилар:

1-фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлатнинг конституцион асосларини амалга ошириш, уларнинг қонуний базаси ва ҳу- қуқий институтларини явулдуға келтириш;

2-инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш ва таъминлашнинг таъсирчан механизмини яратиш;

3-оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш, жа- мият ҳаётининг бу муҳим соҳасини давр талабига мос қелади- ган босқичга қўтариш.

Бу бошқаруving демократиялаштиришини барча даражалар- даги алоқаларни қўнатиришни, давлатнинг фуқаролик жамия- тига нисбатан муқтор, мустақил маъқени барқарор қилиши- ни билдиради.

Бошқача сўз билан айтганда, хозирги вақтда республикада маъмул бўлаш ва эғуллага асосланган ҳокимиятни амалга оши- ришдан ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳокимиятни амалга оширишга ўтиломоқда.

Фақат давлатнинг фуқаролик жамияти эҳтиёжларига мум- кин қадар кўпроқ ққинлашувиғина, фақат мумкин қадар кўпроқ демократиягина сиёсий тартибга солишнинг кенг ижтимоий асоси йнми, ижтёрийлик ва профессионализм билан ўйғун- ликда Ўзбекистоннинг хозирги сиёсий тизимини узок муддат- га барқарорлаштириш олади.

Пировадидда ҳамма нарса сиёсий тизимнинг, ҳокимиятни амалга оширишнинг субъекти ва объекти бўлган инсонга боғ- лик. Ҳар бир ўзбекистонликка мулжалланган ва унга хизмат қилган Ўзбекистон сиёсий тизимининг истиқболлари кела- жаги чинакам буюк. бўлган давлат ва жамият талабларига мос қолади.

Биз мустақиллик замонида шаклланиб қолган тафаккур тар- зидан келиб чиқиб, давлатни ўзининг бутун маъмулрлаш ва таъйиқ ўтказиш механизмлари билан бизни бир қилинга солиб қўядиган, турли кодексларнинг — ахлоқ, жиноят кодекслари ва бошқаларнинг — тегишли моддаларига мустаҳкамланган яго- на стандартлар остида бараварлаштириб қўйган алландай баъайбат ҳайкалга ўхшатишга одалганиб қолганми. Ҳокимият атамасининг ўзи ханузгача ҳам қўнча зўрлик, маъжбулрлаш апарати деб тушуниб келмоқда. Ўйлашимизки, ҳатто шакл- ланиб бораётган ҳокимият тизимлари билан фуқаролик жа- мияти ўзаро ҳамкорликда фаолият қўрсатишнинг тушунишда маъжбулрлаш ҳолларига йўл қўйилиши, бир томондан, социал назариянинг ўзини қамбағаллаштириб қўйиб, унда сохта қўрс- атмалар ва нотўғри шарҳлар берилишига сабаб бўлади ва булар пировадидда нотўғри назарий ҳулосаларга олиб кела- ди. Иккинчи томондан, фуқаролик жамиятининг амалда шакл- ланиш ҳараёнининг ўзини бир чеккага сўриб қўяди.

Шунинг учун, яна бир бор таъкидлашимизки, ҳокимиятнинг моҳиятини амалий жиҳатдан ҳам, қонсувтал жиҳатдан ҳам у ёки бу умумий мақсадни амалга ошириш йўлида жамиятнинг барча қисмларининг (таркибиди) фикрларини, биргалик- да фаолият қўрсатиши деб тушуниш биз учун гоът зарур ва муҳимдир. Бу ўринда Ўзбекистоннинг мустақиллигини мус- таҳкамлаш ва ривожлантириш, минтақада ҳам, бутун дунёда ҳам тинчлик ва барқарорлиқни сақлаш, республикада яшовчи барча халқларнинг фаровонлиги, маънавий тикланиши ва ра- вақ топишига эришиш мақсадлари назарда тутилмоқда.

Бу мақсадлар, амалга оширилаётган ҳокимиятнинг моҳия- тини бундай тушуниш фуқаролик жамияти моҳиятига зид кел- майди. Нақ шу фуқаролик жамияти давлатда барқарорлиқни таъминлашга қодирдир, чунки унда устиворлик шахслар ўрта- сида аверташ алоқаларига эмас, балки горизонтал алоқаларга берилади. Ҳўш, бунинг маъноси нима?

Фуқаролик жамияти мўйяин ижтимоий макон ва кишилар ўртасидаги мустақил институционал муносабатлар тизими тар- зида намоён бўлиб, инсоннинг мустақиллигини ҳимоя қилиш- га, унинг ўзигача қилиш имкониятини сақлашга даъват этил- ган. Шунинг учун кишилар ўртасидаги нормал, соғлом алоқа- лар турли ҳаракатлар, уюшмалар, маъсасалар билан бирга- ликда энг аввало қонун ҳокимийи манфаатларини ҳимоя қи- лишни ифодалайди. Ўзбекистон Республикасида шундай иж- тимоий ўзаро алоқаларни қонун билан таъминлаш йўлида қатъий қадар қўнганлиги қувончли ҳолдир.

Биз фуқаролик жамиятининг аҳамиятини алоҳида қўрсат- сак-да, лекин уни давлат фаолиятиндан ажратмаймиз. Давлат қанча қучли бўлса, фуқаролик жамияти шунча мустаҳкам бўла- ди. Ўшбу қонда алоҳида исбот талаб қилмайди. Бу гап сиёсат соҳасига ҳам тааллуқлидир. Давлат сиёсатида алоҳида ўринига қўйилган қонун ҳокимийи маънасида фақат сиёсий тизимнинг ўзини қонуний деб эътироф этишни таъминлашга қол- май, балки келажаги буюк бўлган адолатли, демократик фуқа- ролик жамияти явулдуға келиши учун мустаҳкам асос ва шарт- шароит яратида. 1997 йилнинг инсон манфаатлари йили деб эълоб қилиниши, бу манфаатлар амалга оширилишининг ўзи жамиятимиздаги барча манфаатлар тизимини ўйғулаштириш учун асос бўлиб хизмат қилмоғи лозим.

Рустам ЖУМАЕВ,
сиёсий фанлар доктори

БИЗНИМАН КУТАМИЗ?

Хурматли «МТ»!

Четдан борган хабарларга газета тахририя- тининг эътибори менда «боланинг отасига эр- қалик тўйғусини» қўнатириди.

Мадомики, Миллий тикланиш демократик партиясининг асли нияти халқни «ёниб яшаш- га» қачириб экан, «қуёб қул бўлиб ўтириш» энди ўзини билган одамларга ярашмайди.

Жаҳон империализмининг энг йиртқичи ча- галидан куттилик. «Бутун дунё пролетарларини бирлаштириб» туриб ҳаммаизни ўз чагалида тутмоқчи бўлди-ю, қатта юк оғирлик қилиди...

Лекин у яна ҳамла қилмайди, деб ким қафол- лат бера олади?

Қўнқилик демократ шоир Фурқат бизни «ол домини бўйиндан, бечора экан мендек»... деб ёлборишга ўргатган эди.

Лекин бирор оҳунинг охи оҳининг раҳм- шафқатини уйғотиб унинг доминдан бўшаб ке- тишга фойдаси текканми? Ҳолбуки, оҳу ҳамма вақт тузоқдан нафратланиб, ундан ўзини бата- мом ҳимоя қилиб яшайи керак. Ҳамма вақт ша- шёру, ўзида қуч-қудрат сезиши, тарбиялаши ке- рак.

Сафсатабозлик қилмоқчи эмасман.

Президентимиз И. Каримов дадил туриб оламшумул вазифаларни ҳушёрлик билан ба- жарапти. Биз, кексалар, раҳбаримизнинг ҳақ- қига дуодамиз: умрлари узок бўлсин, Аллоҳ у кишига янада қуч-қувват берсин. Юртбошимиз саяё-ҳаракати билан Ўзбекистон бутун дунёнинг ҳамма йирик ва майда мамлакатларига та- нилиди; Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг обрўлик ўрнидан жой олди; ҳамма қудратли мамлакатларда ваколатхоналарга эга бўлди ва улар ҳам бизда ваколатхоналарини ўрнатиди.

Ўзбек тили Давлат тили, деб қонунлашти- ди. «Икки гражданилик» тузогини пайқаб, бу найра- нгбозликка вақтида зарба берди. Ўзбекистон

қилликнинг олтинчи йилига кириб бораёпмиз. Ишга муносабат ҳам ўзгаряпти. Қўз ўнгимда Қўқонда ярим қурилган радио-лампа заводи 1990 йили ёпилди. Анжомлари ва қадрлари тарқатилди. Унинг ўрнида 1995 йилда Фран- ция технологияси асосида текстил комбина- тини ишга тушириш қўзда тутилган эди. Ам- мо ҳамон муаммо ечилган эмас...

Қўқоннинг Янгисойи заводи ўрнида қурил- ган Спирт заводи Ўзбекистоннинг спиртта бўлган эҳтиёжини қондира бошлади. Лекин маҳсулот оз, таннари қиммат. Қўқон нон комбинати хамиртуруш заводини қуриб иш- га туширди. Энди бу завод Фаргона водийси- нинг хамиртурушга бўлган эҳтиёжини ҳам қондиради, деб ҳамма хурсанд. Бироқ у ҳам хом ашё бўлса ишлайди. Бўлмаса тўхтаб ту- ради. Қайси ҳақиқий бизнесмен қорхонани тасодифий (қелмай қолмиш хавфи бўлган) хом ашё ҳисобига қуради? У ахир қорхона синмаслигининг барча қораларини қўрмайди- ми?

Менда қуйидаги саволлар туғилди: Тек- стил комбинатининг хом ашеси ва комбинат- нинг биноси ўзимизда таёёр бўлса: Спирт заводининг маҳсулоти сифатсиз бўлиб, тан- нархи қиммат бўлса. Хамиртурушнинг тар- қибига нима кириши ва уни қаердан олишни директор вазифасида ишлаётган мутасадди укам билмаса, — бунинг номини нима деб аташ керак? Президент ҳаммани иш учун қайғуришга қачиряпти. Нега тингламаймиз, изидан бормаймиз?

Президентимизнинг фармонлари билан минимал иш ҳақимиз ва пенсиямиз тез-тез охиб турибди, раҳмат. Лекин сўм пуллари- миз товар билан таъминланмаса, зиён ким- нинг елкасига тушади?

Агар товар ишлаб чиқариш ўзимизда пай- га қўйилмаса, унинг сифати ҳақида тинмай бош қотирмасак, умуммиллий даромад бошқа қаердан ҳосил бўлади?

Нега энди шу хамиртурушни четдан келтиришимиз керак? Озиқ-овқат саноати ва савдоси- ни назоратсиз қолдириб бўла- дими, бу ҳафли эмасми?

Хамиртуруш — масала ҳал қилувчи гап эмас. Шунинг мисолида ҳамма қорхоналар ҳусусий мулк эгасининг қўлида бўлиши ке- рак, демократик. Агар товар ишлаб чиқа- рувчи қорхоналар давлат тасарруфидан чи- қарилиб, ҳусусийлаштирилмаса, тез фурсат- да янги зарур қорхоналар қурилиб, четдан келтирилаётган товарларни ўзимизда ишлаб чиқариш жорий этилмаса, халқ ҳўжалиги на- қалжон бўлиб ётаверадим. Балки, ҳудо асра- син, бу ҳол кимларгадир қўл келаётганлиги. Мени ажаблантирадиган жойи, шу ҳақиқатни била туриб, кимлар давлат тасарруфидан чи- қаришга тўқсинлик қўрсатяпти, нега улар Олий Мажлис ва халқ олдида жаваб бер- майдилар? — деган саволдир.

Мен Олий Мажлиснинг ишчи гуруҳлари шу иқтисодий масалаларни ҳам жойларда ўрга- нишлари ва конкрет ҳулосалар, тавсиялар ишлаб чиқишларини тақлиф этардим. Рес- публикамизга ёвузларча қўз тикиб турган қўл- лар борлиги сир эмас. Бизга яна маъмул «ёрдам қўллари»ни қўзишларини ҳеч иста- маймиз! Ўзимиз қордон, моҳир, қудратли бў- лайлик. Бунга ҳамма имкониятларимиз бор!

Умр ўтиб бораёпти. Орқада бир тўда не- варалар қолишяпти. Биздан уларга қодир, эр- кин, ишончи ҳаёт қолишини истаёмиз.

Шу истак мени қўлга қалам, қоғоз олишга маъжур қилаёпти. Баъзи гапларни кескинроқ айтган бўлсам, узр.

Сизга салом ва эҳтиром ила

Нўъмонхон РАҲИМ ўғли

Ҳали Темурбек давридан неча асрлар илгари, қадим замонларда, Европа тарак- киётининг маркази бўлган Антик Рим давлатида бири- чи марта «Еруғлик Шарк то- мондан келаётми» деган сўзлар янграганди. Хозирги кунда бу сўзлар илк бора ким томонидан айтилганини аниқлаш қийин, бироқ бу сўзлардаги доно мазмун, ҳаққоният башоратга айлан- ди. Зотан, Европанинг ма- даният, санъат ва шеърят борасидаги бутун кейинги ривож у ёки бу тарзда Ша- рк билан боғлиқ.

Қадим Римда туғилган бу доно ибора неча асрлардан бўён ўз исботини топиб кел- моқда. XX асрнинг бошидаёқ замонавий мусика санъати устунларидан бири Иор Ст- равинский дастлаб ўша Рим- да жаранглаган «Еруғлик Шарқдан келади!» — деган сўзларни яна бир бор ба- ралла тақорорлади. Ундан кейин Францияда нозик ди- дло Клод Дебюсси индонезия

жойидан жилган эмас.

Дастлаб, бобокалонимиз улўғ Соҳибқирон образига италияликлар ва немис ко- мпозиторлари мурожаат қи- лдилар. Шу муносабат билан машур Неополитания опе- ра мактаби намоёндалари ижодига назар ташлаб қу- райлик. Зеро, бу ўринда энг муносив кашшоф, опера-се- риа (опер-буффа)нинг буюк устаси Алессандро Скарлат- тини (1660 — 1725) ҳисобла- нади. Унинг 125 дан ортиқ опералари орасида опера- серия жанридаги, илк бор 1706 йили Римда қўйилган ва муаллиф томонидан «Буюк Тамерлано» деб ном- ланган асар диққатимизни тортди. Шуниси муҳимки, Скарлаттини Амир Темур қиё- фасидаги ўз ижодининг чўқ- қисига, неча унлаб опера партитуралари яратган бир пайтида мурожаат қилади. Тўғри, 1702—1708 йилларда Римда яшаб, Санта Мария Махоре черковида капел- лейстер ёрдамчиси (!) си-

Дунё — туташ томирлар
Тўхтасин ҒАФУРБЕКОВ,
профессор

ЕВРОПА КОМПОЗИТОРЛАРИ ВА АМИР ТЕМУР

гамелониди импрессионизм- нинг фавкуллода покловчи оҳангларини эшитди. Оливье Миссан эса хинд оҳангла- ри ўз ижодининг уч йирик асосидан бирини топди, аматориканинг асосчиси Пьер Булез эса Шарк муси- қисида услубий янгиланиш имкониятларини қўрди. Ҳуд- ди шунга ўхшаш, италияда Отторини Респиги ва Луизи Ноно, Австрияда Густав Ма- лер, Польшада Карол Шима- новский, Англияда Бенжаме- н Бриттен ва Гренвил Банток фақат анъанавий Шарк му- сикасига, шеърятга ва ди- нига жиҳидий мурожаат қил- ганларидан сўнггина ўз ижо- дий изланишларида кескин бурилиш ясашга муваффақ бўладилар.

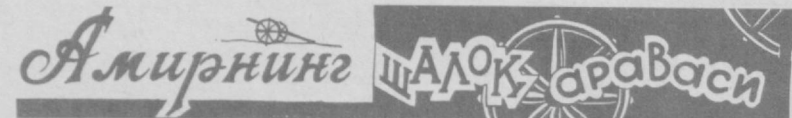
Келинг, бу жараёнини (унинг айнан жараён экани- га шубҳа бўлиши мумкин эмас), илк мамбаларига на- зар ташлайлик. Чунки Евро- па композиторларининг буюк Темур образини акс эт- тиришга дастлабки уриниш- лари шу жараёнининг айнан бошланғич даврига тўғри ке- лади. Бу ажойиб жараёни ўрганиш ишлари Европада ҳам, Ўзбекистонда ҳам ҳали

фатида ишлаган машур композитор фақат опералар эмас, кантаталар, оратория ва бошқа асарлар ҳам ёзган эди. «Буюк Тамерлано» опе- расининг премьераси шаҳар- лар онаси Римда ўтганини- нг ўзиеқ қўл нарсадан дало- лат беради. Зеро, А. Скар- латти етакчилигидаги Неополитания опера мактаби маъмул маънода Рим опера мактабининг муқобили эди.

Темур тисмоли акс этган навбатдаги опера асари, эн- ди опера-буффа жанрида. Неополитания опера макта- бининг бошқа вақили Леонардо Лео (1694 — 1744) ижодига мансуб бўлиб, «Боязид — Туркия император

Боши учинчи бетда

Амир Русияга вассал бўлган, ўз паноҳидаги халқнинг аҳоли билан деярли қизикмай қўяди: халқ ўз ҳолига ташланади, ҳар ким ўз билганича тирикчилик ўтказиб ботилади. Бундай шароит руслар учун жуда қўл келади. Улар иқтисодий ҳаётда етакчи макени эгаллаб олади; пухта-пишқир режалар асосида маҳаллий халқни рус империясининг манфаатларига хизмат қилдира бошлайдилар. Ички Русиядан юборилган «кузатувчи»лар Шарқий Бухородаги аҳолини синчиқлаб ўрганишлар ва ўз ҳисоботларида босқинчи маъмуруларга фойдаланган рус казакларидан тузилган ҳарбийларни жўнатади.

са, Сарой, Саричашма, Пошин кишлоқларидаги бозорлар бугдой сотиладиган йирик туман марказларидир. Мана шу нукталарга бутун аҳоли бугдойларини олиб чиқади; у ердан Хисор ёки Ғузорга, ундан наридаги Қарши ва Бухорога туюларда олиб кетилади. Саройда кемаларга ортилган бугдой Термиз ва Қаршига олиб борилади. Туюларга юкланган бугдой Қободийн, Шеробод орқали ҳам четга чиқарилади... Август ойидан эътиборан бугдойларни кўтарасига оладиган савдогарлар Қаршидан, Термиздан, Хевадан Шарқий Бухорога кела бошлайдилар. Қўллаб бугдой захирасини туюларда Саройга олиб боришади-да, у ердан кемаларга ортишиб Амударё бўйлаб Термизга ёки Туркидан Турки Хисорга, Қаршига, Бухорога жўнатадилар.⁸ Бошқа бир муаллифнинг эътирофи эътиҳоти, 1917 йилги октябрга қадар Лақайстондан қирқ минг тоннага яқин дон маҳсулотлари четга олиб чиқиб кетиларди.⁹ Бунинг эвазига хориждан енгил саноат маҳсулотлари, қўндалик эҳтиёж моллари келтирилди. Афғон савдогарлари Шарқий Бухорога ҳинд-чоли, саллабон матоҳ олиб келишар эди.

Кизиги шундаки, савдотик билан лақайлар кам шугулланишарди. Бу соҳада асосан тожиклар, бухорий яхудиёлар, арманилар жонбозлик кўрсатишарди. Шўро ҳокимияти ўрнатилган (албатта, нисбий) дастлабки йилларда ҳам Лақайстонда ўзига яраша арзончилик эди. Хусусан, 1923 йили Янгйбозор туманида қўйидаги нарх-наволар қайд этилган:

Темир белкур — 2 сўм 50 тийин, бир пуд жун арқон — 2 сўм, маҳаллий болта — 4 сўм, кетмон — 5 сўм, бир донча чинчи пиёла — 60 тийин, бир донча чинчи чойнак — 2 сўм, маҳаллий қор қовуш — 5 сўм, маҳаллий этик — 9 сўм, бир қадок чой — 3 сўм, бир қадок туз — 4 сўм, бир қадок тамаки — 25 тийин, бир қадок нос — 25 тийин, битта от — 200 сўм, битта ҳўкиз — 100 сўм, битта ашак — 30 сўм, битта хисори қўй — 20 сўм, битта сигир — 40 сўм, битта эчки — 12 сўм, бир донча қовун — 10 тийин, бир донча тарвуз — 20 тийин, бир қадок узум — 10 тийин, бир пуд бугдой — 1 сўм 30 тийин, бир пуд гуруч — 5 сўм 50 тийин, бир донча бон — 10 тийин, бир донча бедана — 45 тийин.¹⁰

Албатта, бу ҳол Шўро ҳокимиятининг халқпарварлигини аниқлатмайди. Боз устига, ҳали Шарқий Бухородаги фақат қизилларнинг постхоналари жойлашган кишлоқларидагина Шўро ҳокимияти ўрнатилганди. Нисбий арзончилик — амир давридан қолган қасофат эди. Халқ йил давомида ўз пешона тери билан етиштирган деҳқончилик маҳсулотларини сув-текинга сотиб, рўзгорига керакли енгил саноат буюмларини харид қилишга мажбур бўларди. Пул-товар муносабатлари адо-

латсиз йўсинда қарор топишга боис ноз-неъмат етиштирадиган халқнинг елкасида оғир оғир тегишарди.

Шўро даврида эълон қилинган адабиётларда кўпинча амир Шарқий Бухорода ўз ҳокимиятини лақайлар қўчига таянган ҳолда мустаҳкам ушлаб турарди, деган даъвога дуч келамиз. Лекин Шўро давридан илгари ёзилган адабиётларда ва манбаларда бунинг аксини кўриш мумкин. Аслида-чи? «Бухоро амиринан норози бўлган лақайлар кўзголон кўтардилар. Амир кўзголонни бостириш учун сараланган рус казакларидан тузилган ҳарбийларни жўнатади.

Кўзголон шафқатсизларча бостирилгандан кейин ҳам лақайлар мустақилликни кўлга киритиш ғоясидан воз кечмайдилар; улар ғўлблардан ҳамон нафратланадилар. Бухороликлар лақайларни «кўзголончилар» деб атайдилар. Бухоро амирининг қўли балоид келиб

битта лақай қолнинг айтишича, «Бек мангит уруғидан бўлса ҳам, лекин амалда «оқ уйли» (ўтовли) лақай ҳукмронлик қиларди».

Юқорида баён этилган фикр-мулоҳазалардан маълум бўлаптики, лақай элатининг аслодалари бекорга Шўро ҳукуматига қарши жон-жаҳди билан курашмаган. Улар уруғчилик сарқитларидан хиёнаткорона, устамонлик билан фойдаланадилар: кўпинча зўрлик ишлатиб, элатдошларини қўрқитиб, оми халқни босмачилик ҳаракатида иштирок этишга мажбур қилишарди. Шу боис босмачиларнинг тўдалари уруғларга бўлган ҳолда ташкил қилинар, тўда бошида оқсоқол ёки уламо турарди. Эшонларнинг — суфийлар сулуқининг раҳнамоларининг бу ҳаракатда махсус ўрни борлигини алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим. Улар қўллаб муридларидан ғаразли мақсад йўлида фойдаланадилар; қиёматдан қўрққан муридлар пирлари айтган гап-

Амининг шалоқ араваси лақайлар истиқомат қиладиган Шарқий Бухоро ҳудудида бир юзу саксон йил (1740 йилдан 1920 йилгача) ғийт-ғийт қилди. Кейин Шўро ҳокимиятининг «политорка»си ҳам Лақайстонда етмиш йил ғийт-ғийт қилди. Хокимиятлар ўзгарди, ҳукмдорлар ўзгарди, салтанатлар емирилди — тарих учун қисқа, аммо инсон умри учун қўнғилга узун бўлган икки юзу эллик йил мобайнида Лақайстон тупроғига қимлар келди, қимлар кетди. Қўнға очун ҳам бир неча бора соҳулосини янгилаб олди. Лақайлар эса ўша-ўша — эрк-сева, ёвуқ, чечангина.

Лақайлар амининг шалоқ аравасига туюшганлар; амининг аравасига тушиб, ашуласини айтмаганлар. Улар доимо ўзларининг ашуласини айтганлар. Бу ашуланинг номи — ЭРК. Лақай ўз эрки билан дунёга келади ва ўз эрки билан дунёдан ўтади. Уни ҳеч кимга бермайди.

Боя айтганимиздек, 1917 йил Октябр тўнтартишигача эълон қилинган адабиётларда, ҳатто рус муаллифлар лақайлар «эрксевар» бўлгани туфайли амир уларни ўзига оғдириб олиш ниятида «имтиёз» беришга мажбур бўлади, деган фикр юрган. Эрксеварлик — лақайларнинг қон-қонига сингиб кетган. Шу боис амирга ҳам ўз озолигининг поймол этилишига йўл қўймайдилар:

Амир эса лақайларнинг оқсоқолларига, эшонларига турли-туман унвонлар ҳада этиди ва шу йўсинда лақайларнинг қўнғилини овлақчи бўлади. Қолаверса, Россияда 1861 йилга қадар амал қилган қрепостной ҳуқуқи ҳеч қачон лақайлар ўртасида расм бўлмаган ва бўлиши ҳам мумкин эмас-ди. Чунки ўша ҳуқуқ 1861 йилдаёқ оқ подшо томонидан бекор қилинади; оқ подшо бекор қилган ва ижтимоий тараққиётга ғов бўлган эскилик сарқитининг вассал ўлкада жорий этилишига, албатта, Тошкентда ўтирган «ярим подшо» ҳам, Қоғонда амининг ҳар бир қадамини зимдан қўзатиб ўтирган (айёқчилари Шарқий Бухоро ҳудудида кезиб юрадилар) Резидент ҳам тиш-тирноғи билан қарши турган бўлардилар.

Лақайдан чиққан бой асло ўз элатдошини қўлдаи ишлатмайди. Улар эзуликл ва тақво йўлида аллақачон бирбобур бўлган элатдир. Лақайлар орасида кескин табақаланиш рўй бергани ҳеч вақт қўзатилмаган. Бойлар бўлса, доим камбағалларга ёрдам беришади. Агар бойликка ҳирс қўйган

Лақайдан чиққан бой асло ўз элатдошини қўлдаи ишлатмайди. Улар эзуликл ва тақво йўлида аллақачон бирбобур бўлган элатдир. Лақайлар орасида кескин табақаланиш рўй бергани ҳеч вақт қўзатилмаган. Бойлар бўлса, доим камбағалларга ёрдам беришади. Агар бойликка ҳирс қўйган

Соғинганда

Мана, бугун ҳаммамиз орзиқиб кутган кун келди. Бу — сизнинг кўнунгиз. Қўлимиздаги даста гўл билан довдираб, қўларимиз жовдираб қолдик-ку! Ҳаёлларга берилиб, орзуларга ишониб алданиб қолдик-ку! Аммо қўруқ ҳаёлларнинг ўзи билан янамоқ оғир. Агар у ҳаёллар бизни қувончли кунларга етакласа... У кунларини эсласакда, етишолмасак ва қувлаб етолмасак. Киприкларимиз ёшланиб, ёшмишни ҳеч кимга кўрсатолмасак. Оғир...

Эсламоқ оғир... Кимдан сўрай? Кимдан билай? Кимдан таскин олай? Дадажонимни қаерга беркитдингиз? Наҳот ҳаёт шунчалар қаттиқ! Наҳот у бевафо ва тобшайр? Нега кенг дунё сизни сизгидарди? Оиламиз таянчи-ю қувончи

УЙДАГИ БОКИРА ҚИЗ

Шоир Муҳаммад Юсуф билан суҳбат

Ақбар Юнус: — Шоир, сизга давримизнинг даврабоиши — бозор иқтисоди талаби билан савол берсам.

Бой бўлсангиз кераг-ов?..

Муҳаммад Юсуф: — Нега шундай деб ўйлайсиз?

А. — Чунки, радио, телевидениеда, турли концертларда қўшиқларингиз янграйди. Эшитмаган одам йўқ. Ҳаммасини йиғса...

М. Ю. — Аввало йиғадиган нарсанин ўзи йўқ. Қолаверса, шўринг қўруғ шоирлар ҳаммаша худо йўлига ижод қилишади. Китоби чиқса арзишмаган пул — қалам ҳақи олишса, қўшиғи учун қарсақ олади, холос.

А. — «Бола йиғламаса она сут бермайди», дейдилар...

М. Ю. — Тўғри, лекин шоир бола эмас, биродар. Шоир бир мискин одам. Аксари пул санашни ҳам билмайди.

А. — Нима тақлиф қиласиз?

М. Ю. — Одам меҳнатига яраша рағбат олиши лозим. Бастакор аввал пулини айтиб, кейин мусиқасини ёзади. Хонанда қўл олишиб қўнғил тўлғач, тўйга боради. Шоирнинг ёзганини эса, ҳамма талашиб олади-ю қўруқ раҳмат айтади. Бунга шоирларнинг ўзлари ҳам айбдор. Чунки айрим шўхратталаб шоирчалар «шеъримни қўшиқ қилиб айтаомикин» деб, хонандаларга ҳушомад қилиб юравериб ўргатиб қўйган.

Агар менинг шеърларимни қўшиқ қилиб айтаётганлар ҳам тўйларга пул олмай — худо йўлига хизматга боришса, рози эдим...

А. — Шеър билан қўшиқнинг фарқи нима?

М. Ю. — Шеър — уйдан чиқмаган бокира қиз. Қўшиқ эса, бировнинг ҳасми, келини дейиш мумин. У энди борган жойининг йўриғига юради, чилдирмасига ўйнайди.

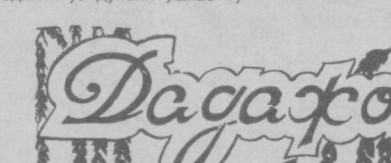
Хонанда дидли бўлса, шеър қўшиққа айланиб ҳам оҳори тўқилмайди. Аксинча, яна очилади.

А. — Ўзингизга қайси қўшигингиз ёқай?

М. Ю. — «Халқ бўл элим!». Мен бу қўшиқни ҳамма ўзбек айтишини истардим. Тўғриси, илк марта ўзим эшитиб титраб кетганман. Бу миллат ҳақидаги қўшиқни Юлдуз Усмонова чет эл сафарларида ҳаммаша концерт охирида айтади. Хориждаги ватандошларимиз уни тик туриб эшитишади.

А. — «Қўйнимда бир ёр, кўнглимда бир ёр» асли бокира шеър.

Залоғим, 20 га кирганингизда бошқача сова олиб бераман. Унда сиз ҳам каттахо бўласиз, мен ҳам каттахо бўлман», — деб бегубор қўнғил билан боғда етаклаб юргандилар. Мен ўша дамда жудаям бахтиёр эдим. Гўё дунёни ушлаб ту-

Отан Мирзокарим Пирматовни эслаб

рувчи, ҳаётни етаклаб юргувчи дадам эди! Дадам уйга кирсалар, файз бирга кирар эди. Остонадан хатлабоқ «Аси, оламда нима гап?» — деб иш

У қўшиққа айлангач, одамлар ҳаёлида бўлса ҳам Муҳаммад Юсуфни бу қўшиғини одобсизликка йўймасмикан?

М. Ю. — Мабодо шоир дилидаги нидога қўлоқ солмаса, қимлардир не ҳаёлларга келишини ўйлаб ҳушёрлик қилса, виждонига хиёнат қилган бўлади, кейин албатта азоб чекади. Мен шеърни юракдан ёзганман. Афсус чекмайман.

А. — Ҳақни сўзлаш, алдаш керак эмас-да. Хонандалар билан муносабатингиз?

М. Ю. — Мен аввало шоирман. Хонандалар билан доимий мулоқотим йўқ. Шеърим ёқса — ўзлари қўшиқ қилишаверади. Яхши айтишса — қувонаман, ёмон айтишса — даими ичимда. Бундоқ айт, деб ақл ўргатмайман.

Ҳамма ҳофизда ҳам овоз бўлади. Лекин бари хонандада ҳам дид борми? Ҳозир иккита қўшиқ айтган ҳам ўзини санъаткор деб атайди. Холбуки санъаткор деб мактаб яратган ҳофизга айтилади. Бизда ҳақиқий санъаткорлар бармоқ билан санарли.

А. — Сиз фақат ёши улуг, атоқли санъаткорларни назарда тутасизми?

М. Ю. — Фақат уларни эмас. Мазалан, мана шу нисбатан ёш Юлдузнинг ҳам ўзининг қўшиқ йўли — мактаби бор. Буни инкор қилолмайсиз.

А. — Миллий қўшиқчилигимиз янада ривож топиши учун нима-лар зарур деб ўйлайсиз?

М. Ю. — Ўзбекистон Ватаним маним» қўшиқлар конкурсини ҳақиқий қўшиқ байрамига айлантириш керак. Ўтган йили эстрада қўшиқларига кўпроқ эътибор берилди. Бу конкурс ҳаётининг айби. Миллий руҳдаги қўшиқларга алоҳида қараш лозим.

Ҳукумат ўзи муҳит яратиб берса ҳам, биз имкониятдан тўлиқ фойдалана билмаямиз. Ҳаваскорлар билан таниқли хонандаларни аралаш улоққа солмаслик керак. Яна бир гап. Хайъат аъзодари орасида муаллифлар қатнашмасин. Чунки истиқдими, йўқми, бу ноўрин.

А. — Сиз билан қўшиқ ҳақида суҳбатлашдик. Бироқ, сиз аввало халқнинг дилидагини айтаётган шоирсиз. Шоирона бир гап айтинг.

М. Ю. — Менинг ўзбек деган миллатимнинг миллий тиклиниш йўли ойдин бўлсин!..

ОТЛАРНИНГ АЙБИ НИМА?

Олмон полициясининг тан олишича, сўнгги вақтларда мамлакатда отларни ваҳиёна ўлдириш ҳамда уларга нисбатан шафқатсизлик қилиш каби 300 дан ортиқ жиноий ҳолатлар қайд этилган. Олмоннинг барча ҳудудларида бечора отларни отиб, сўйиб, шунингдек, қўларини ўйиб, жигари ёки юрагига тиг санчиб кетишмоқда. Фақат Берлин ва Бремен шаҳарларини бундан мустаснодирлар. Ҳатто бир гал аллақачна отларни автоомбиллар юқори тезликда ҳаракатланадиган автострадага атайдан ҳайдаб чиқаришган. Оқибатда саккиз маротаба йўл транспорт фалокати рўй бериб, бегуноҳ одамлар ҳаётдан қўз юмдилар.

Бу бераҳмликларнинг сабабчилари қимлар? Зўравонларми, қўнғурларми, ёки руҳий хасталар? Албатта, шундай жиноятчилар ҳам учраб туради. Бироқ немис полициясининг изланишлари яна бошқа сабаблар ҳам борлигини кўрсатмоқда. Маълум бўлишича, отларни кўпинча уларнинг эгасига бўлган адоват туфайлигина ўлдиришаркан. Яна бир сабаб: рақобатда бўлган цирк труппалари, от спорти клублари, ана шундай разил кўйлар билан рақибларидан ўз олишаркан. Кишини турли са-воллар қийнайди. Наҳотки, бегуноҳ жониворларни шафқатсизларча ўлдириб, ё уларга қаттиқ ғаражат етказиб, рақибни синдириш, ўсал қилиш бизнесга кирса? Бундай қимсаларнинг дилида Худоси бормикан? Жонивор отларнинг уволдан ҳайқмасмиканлар?

КОБРАНИНГ ҚАСОСИ

Ҳиндистон ўлкасида қадим-қадим замонлардан буюн илонларни муқаддас жонивор ҳисоблашади. Ҳаттоки, тасо-дифан илон ўлдираб қўйиш ҳам хиндлар учун оғир гуноҳ билан баробар. 1995 йилнинг август ойида Орисса штати-нинг Уттаркул кишлоғида шундай бир воқеа ўз берди.

Уттаркул кишлоғи одамлари Шива бодхатонаси яқинида ўралиб турган иккита илондан бири, аниқроғи, эркакни калтаклаб ўлдиришган. Модал илон қочиб қутулган ва одамлардан қаттиқ ўч ола бошлаган. Бир неча кун давомида илон ўн олти кишини қачиб оқибатда тўрт киши ҳаёт билан видолашган. Қалин ўтлоқ ва буталар ичида биқиниб ўз қурбонини қутиб ётган аламзада илон одам шарпасини сезиши билан яшин тезлигида ҳужумга ўтган ва захарини сочган.

Қўрқиб кетган кишлоқ аҳолиси ваҳимага тушди. Ниҳоят, ўйлаб-ўйлаб ибодатхонага бориб, илоҳлар пойида тиз чўкиб илтиҳо қилиш ва илондан кеңири сўраш керак, деган қарорга келишди. Ва шундай қилишди ҳам. Буни қарангки, илтижасини ижобат бўлибми ё илоннинг захри тугади-ми, бироқ шу қўндан бошлаб қасоскор қобра одамларга ҳужум қилмай қўйди.

БЕГОНАНИНГ БУЮМИ

Бир балоси бўлмаса, шудгорда қуйруқ на қилур, мақо-лидан беҳабар соҳилик нафа-қаҳўнинг ҳолига маймунлар йиғнади.

Эрта тонгда туриб қариллик нафақасини олиш умидида почтага қараб йўлга тушган қария уйлардан бирининг ёнида турган жуда чиройли ярқироқ машинага қўзи тушди. «Бугун пенсияни берармикин ёки яна навбатда туриб-турб қайтиб келармиканман?» — деган ўйловда кетатган чол машина эсимига полиэтилен пакет боғлаб қўйилганлигини қўриб ажабланди. «Бойвачча унутиб қолдирибди-да», деган ҳаёлда беҳуш бўлиб қўз узади.

Чол қўзини очганида ўзини касалхонада кўрди. У бир қўзидан маҳрум бўлган, иккинчи қўзи зўрга қўрадиган, юзи ва қўллари, қўйган, шунингдек, азёойи баданини темир парчалари илма-тешиқ қилиб юрган эди. Аниқланишча, бечора қариянинг бошига янчи қўнларини солган ўша пор-летилен халта ичида портловчи механизм бўлиб, ёвуз ниятчи қимсалар афтидан, фалокат халтасининг ўша қим-матбаҳо машинанинг эгасига мўлжаллаган бўлишса керак.

Ш. РАҲИМОВ

Миллий Миллат
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 0112.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.

Манзилмиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа консерни босмахо-наси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Бектемир ПИРНАФАСОВ

МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1997 йил. 18 феврал

7 (88)- сон

ҲАЁЛИМГА ЗАМОННИ ЗАМОНАВИЙЛАШТИРИШ ДЕГАН ТУШУНЧА ҲАМОНАШИБ ҚОЛДИ. УНИНГ НИМАЛИГИНИ БИЛМАЙМАН. БИРОН ЕРДА ҲАЙДИММИКНИ ДЕСАМ, ҲАЙДИМНИНГ ЭСЛОМЛАЙМАН. ЛЕКИН ШУ ГАЛАТИ ТУШУНЧА МЕНИ БИР НЕЧА КУНЛАРДАН БЕРИ ТАРК ЭТМАЙДИ. МИЯМДА АЙЛАНАДИ, ТИЛИМДА АЙЛАНАДИ. АҚЛИМДАН ҲАЙДИНИ ТУШУНТИРИБ, ИЗОХЛАБ БЕРИШИМНИ ТАЛАБ ҚИЛАДИ. УНИ АНГЛАГАНДАЙ БЎЛАМАН. ТУШУНГАНДАЙ БЎЛАМАН. ЛЕКИН МАНИФИ НИМА, МАЪНОСИ НИМА, АНИҚ-РАВШАН ТАЪРИФИНИ КЕЛТИРОЛМАЙМАН. КЕЙИН ҲУДДИ ШУНГА ҲАЙДАШ БОШҚА БИР ТУШУНЧАЛАР ШАКЛЛАРИНИ ҚУРМОҚЧИ БЎЛАМАН: ҲАЁТНИ ҲАЁТИЙЛАШТИРИШ, ФИКРНИ ФИКРИЙЛАШТИРИШ... МУМКИНМИ ДЕЙМАН: ҲАЁТНИ ҲАЁТИЙЛАШТИРИШ? МУМКИНМИКНИ ФИКРНИ ФИКРИЙЛАШТИРИШ?

Булар агар қандайдир томомила янги тушунчалар бўлса,

Президент ўз чиқишларида ўртага ташлаётган ҳаётимиз муаммолари, уларни ҳал этиш, ечиш йўллари, усуллари ижтимоий ҳаётга тўқтин бермоқда, ижтимоий ҳаётни жонлантирмоқда, шу жонлантирилган ҳаётимиз янгилаштиришга мойил бўлмоқда. Маълумки, ҳар қандай янгилик ва янгилашни одамлар томонидан жуда қийинчиликлар ва машаққатлар билан қабул қилинади. Одамлар ўрганиб қолган нарсалари — яшаш ва фикрлаш тарзларидан айрилиб қолишдан қўрқади. Эскиликка, эски расм-русумлар, ўрганишлар, одатланишларга жилови бериб қўйиб кечириб осон ва қулай бўлиб тушулган ва одамлар кўп ҳолларда қулайлик жоловини қўлдан чиқаришни истамайдилар.

Ҳолбуки, мана, Президентимиз Ерга, Мулкка, Давлатга, Раҳбарликка, Меҳнатга, Ватанга, Маънавиятга муносабатларни тубдан қайта қараб чиқиш, ўзгартириш, янгилашни ўртага қўйяпти. Кечаги ўлчовлар, кечаги мезонлар билан янги миллий мус-

олдим. Бултур галла, беда, Ҳўхори эқдим. Гектаридан 52 центнердан галла олдим. Ярмини Ҳўжаликка шартнома бўйича топширдим. Ярмини реализация қилдим. Озроқ маблаг тушди қўлимга. Мана, кўринг. Шу уйни янгилашсам, янги дарвоза ўрнатсам, кенгайтирсам, икки-уч қават қилиб қурсам ҳам бўлади. Шундай маслаҳат бераётганлар ҳам йўқ эмас. Лекин хонадонимизга шу ўзингиз кўриб турган ҳовли-жой ўқинмай яшашга ҳозир қифоя қилади. Ортиқча ҳашамат ва дабдабанинг кимга кераги бор. Мен иккита трактор олмақчиман. Иложи бўлса, КЕЙС оламан. Ерни ишлаш, ўғит сочиш, ҳосилни йиғиштириб олишга жуда асқотади. Ерингизга КЕЙС тушдими, МАДАНИЯТ тушди деяверинг. Тўртта ўткир зотдор сигир олган эдим. Жойим торлик қилиб, иккитасини бериб юбордим. Юрагим ўзилиб кетди. 20 — 24 литрдан сут соғиб турган эдим. Тор жойда сигир жониворлар қийналиб кетди. Ҳозир менга янги ферма, галла сақлайдиган омборхона ва яхши бир товуқхона зарур. Ака, буларнинг ҳаммасини йўлга, оёққа қўймай туриб, нимасини ёзасиз. Одамни ялтирманг. Еримиз ҳақида ёзинг, ака. Еримизнинг баҳоси йўқ. Зар десангиз зар ҳам шу, дур ҳам шу... Юринг, сизни бир айлантириб келай...

Далалар қиш уйқусида ором олиб ётади. Ҳамма жойда далалар ҳафсала билан ағдарилган, ҳафсала билан сочилган дон қор-қор остида қунишиб уқ-лайди. Охангарон дарёси ва тоғлари томондан қуёшнинг ўткир ялғим тили кўринди. Сал ўтмай у шўхуқ билан яқираб кўтарилди. Дала, осмон, ер, булут ҳаммаси қанчалар бир-бирига боғланиб кетган. Одам шулар ўртасида ФАЙЗ ва ҲАЛЛОЛ. 15 февралнинг қуёши жуда ўткир ва порлоқ тур сочарди.

— Бугун эски янги йил чикди, — деди ҳамроҳим. — Ерларни қаранг, дарров сезади. Боя биз келаятганда тўнғиб, қор-қировга бурканиб ётган азим далалар узра энди енгил пар кўтарилар, қоңилган ер-шудуқлар устини қўқимтир оқ туман қоллаб келарди. — Қаранг, ер кўзини очяпти, — деди ҳамроҳим. Юра-юра Чирчиқ, бўйларига, Балиқчи деган ерларга чикди. Электрминоралар олис туманлиқлар томон оқимлаб кетган. Не кўз билан кўрайки, уларнинг барида ҳафсала билан қурилган чўғирмадек ажиб уялар ва ... уялар узра гоҳ яқка, гоҳ жуфт бўлиб лайлақлар ўтиришарди. Лайлақлар тўн соғувиди қунишиб қолган, бир-бирларига суянганча қумир этмасдилар. — Қаранг-а. Лайлақлар келишибди. Ҳайрли бўлсин. Улар баҳорни ҳаммадан олдин сезишади ва билишади, — деди ҳамроҳим.

Кўлларда баклон ва ўрдақлар жуда кўп. Улар тонг аёзиди оҳиста солланиб сузишар, кўплари тумшукларини чиройли солитирганча маюс ўтиришарди.

— Баклонлар кўп чавақ балиқларни еб қўйишади, — деди ҳамроҳим. Менга эса баклонлар табиғатнинг нақ мўъжизаси, гўзал малика қушлар бўлиб кўринади. Мен ер юзини қарғаларсиз тасаввур қилолмайман. Ёш дўстим эса қарғалар бугдояларни еб далаларни сийрак қилиб қўяди, дейди. Майли, биз табиат билан уйғун яшашга ўрганайлик. Баклонлардан улар ризкинни қизганмайлик. Бу йил Чирчиқ бўйларига эрта лайлақлар келди. Ҳамроҳим — фермер йигит буни жуда яхши ҳис қилиб турибди, Юртим, лайлақларнинг кўптул баҳор келтирсин. Сен ҳаммаша саломат ва саодатли бўл.

Иброҳим ҒАҒУРОВ

АМИР ТЕМУР ВАФОТИДАН СЎНГ...

Амир Темури Сохибқирон (х. 807) 1405 йил 18 февралда Ўтрорда вафот этди. Сарой аъёнлари мамлакат оқойишталарини ўйлаб Темури вафотини сулола аъзоларидан сир тутишга ва жасадни тезлик билан пойтатхта — Самарқандга олиб бориб, дафн маросимини ўша ерда ўтказишга шошилдилар. Шу сабаб узок-ақиндаги вилоятларни бошқариб турган шаҳзодаларга нома-лар битилиб, элчилар орқали пайғомбар юборилди. Амир Темури ўз набираси Пирмухаммад ибн Жаҳонгирни ҳокимиятга ворис қилиб тайинлаган эди. Лекин шу кунгача буюк амирнинг фармонларига сўзсиз итоат қилиб келган шаҳзодалар ўртасида тахт учун ўзаро кураш бошланиб кетди.

Темури вафоти ҳақидаги ҳабар амирзода Султон Ҳусайн-га бориб етганда Султон Ҳусайннинг ҳаёли бузилди ва мингта отлик аскар билан тезликда Самарқанд тахтини эгаллаш учун шитоб қилди. Амирзода Ҳусайннинг бу хатти-ҳаракатини элчи сезиб, улардан ҳам тезроқ ҳаракат қилиб бошқа шаҳзодаларни бундан огоҳ қилди. Жумладан, бу хабарни саркардалар Шайх Нуриддин ва Шохмалик ҳам эшитдилар. Улар тезлик билан Самарқандга — Аргунош-гоҳа хат ёзиб Султон Ҳусайн қилмишини ошқор этдилар ва шаҳарнинг забти учун маҳкам туриб, унга шаҳарга киргани йўл бермасликни тайинладилар.

Султон Ҳусайн, тахт орзу-ҳавасида ўнгу сўлига қарамай, шитоб билан елиб борар экан, аскарлари билан Сайхун су-видан ўтаётганларида дарё музи ёрилиб, тилла ва зар юк-ланган ўчта текаси сувга чў-киб кетди. Аскарлар зўр ба-зўр сувадан ўтгач Сайхун ақи-нида тўхташга мажбур бўлди-лар.

Давоми иккинчи бетда

ПАРТИЯ ҚОШИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ МАРКАЗИ ИШЛАЙДИ

13 февралда Ўзбекистон Миллий тикла-ниш демократик пар-тияси Раёсатининг нав-батдаги йиғилиши бў-либ ўтди. Унда партия Марказий ҳайъатининг кун талаблари билан боғлиқ муҳим вазифа-лари ҳақида сўз бор-ди. Раёсат мавжуд қо-нунлар ва ўз Устави та-лабларидан келиб чи-қиб партия Марказий ҳайъати қошида маърифий-ижодий ва ишлаб чиқариш Марка-зини тузишга қарор қилди. Марказнинг Уста-ви ва мақоми, мақ-сад ҳамда вазифалари муҳокама этилди. Мар-каз ҳўжалик ҳисоби асосида фаолият олиб боради. Барча вилоят-лар, шаҳарлар ва ту-манларда жой шариоит-ларини ҳисобга олган ҳолда Марказ бўлим-ларини тузиш тавсия этилди.

Раёсат партия ички ташкилий фаолияти билан боғлиқ яна қатор масалаларни кўриб чикди ва қарорлар қа-бул қилди.

Рашид АСЛОНОВ
Бухоро вилоят «Маънавият ва маъри-фат» Маркази, Пешку туман бўлими масъул котиби

МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ — БАРЧАГА БАРОБАР КАДРЛИ

Ўзбекистон Миллий тикла-ниш демократик партияси Марказий Ҳайъатининг раиси Иброҳим Ғафуров Словакия Республикасининг Ўзбекис-тондаги муваққат ишлар ва-кили Йозеф Мачишак жаноб-лари билан унинг илтимосига кўра учрашди. Дўстона, самим-ий суҳбат чоғида Ўзбекис-

тонда қарор топаётган кўппар-тияликнинг жамиятнинг демок-ратлаштириш, мустақиллик ва эркинлик руҳини йўғотиш, де-мократик сиёсий тафаккурни шакллантириш каби муҳим со-ҳалардаги ўрни, вазифаси, аҳамияти, миллий партиялар-нинг шаклланиши, тикланиш жараёнларига тўхтаб ўтилди.

«МТ» хабари

ПЕШКУДАН ҲАМ ПЕШҚАДАМЛАР ЧИҚАДИ

Маънавият ва маърифатни юксалтириш бо-расида юртбошимиз қўл қўйган «Маънавият ва маърифат» жамоатчилиги маркази фаолиятини янада тақомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш тўғрисидаги Фармоннинг бош мезони инсонийликка даъват, миллатни миллат қилув-чи қадриятларга иззат-икром. Жумладан: «Маънавий-маърифий ислохотлар давлат сиё-сатининг асосий устивор йўналиши деб ҳисоб-лансин» деган сўзлар шундан далолатдир. Ва шу каби теран маъноли фикрлар зиялиларнинг қалбидан қучур жўй олмақда.

Зўқо олимсиз, ташаббускор ота-онасиз, жон-қуяр жамоатчиликсиз маънавиятни юксак пого-нага кўтариш мушкул, албатта. Бу борада ЎзФА мухбир аъзоси К. Муқимов, профессорлар: Ҳ. Воҳидов, О. Вафоев, Ф. Қосимов, С. Бўриев, фан номзодлари: С. Раунов, Ҳ. Тўраев, С. Ази-мов, ш.оирлар: С. Салимов, И. Сўбхонов, Р. Мах-мудов, Д. Жаббор; уруш ва меҳнат фахрийлари П. Муқимов, С. Тосев, ўй бекаси С. Акрамова, тарбиячи М. Пулатова, туман журналистлари, масъул ходимлари олиб бораётган мунтазам иш-лар, ўқиган маъруза ва суҳбатлар бизнинг Пеш-ку тумани аҳолисида маънавиятга бўлган муно-сабатни ўзгартирмоқда. Биз уларнинг қучига, бегарас ердагига таянган ҳолда, сохибқирон бо-бозим Амир Темури таваллудининг 660 йиллиги-га бағишлаб «Етти иклим сардори», «Тўроннинг буюқ ўғлони», Бухоронинг 2500 йиллиги олди-дан эса «Ватан — ягонадир», «Бухорои шариф — фаҳрим менинг», «Зўғулик дояси — аёл» «Ис-лом ва маънавият», «Ватанин семвок иммондан-дир», «Ўзбекистон — ватаним меним», «Туркис-тон — умумий уйимиз», «Ўзбекистон Конститу-цияси — бахтимиз қомуси», «Юксак маънавият — келажик пойдевори», «Ҳуқуқ ва демократия» тадбирлари, шунииндек, Чўлпон, Фитрат, Ф. Ҳў-жаев ва бошқа едибларга атаб ўтказилган ада-бий-бадий кечалар одамларда яхши таассурот қолдири.

Бозор иқтисоди қараб, қўл қовуштириб ўти-риниш ектирмайди. Ҳаракатда баракат деган сўзнинг маъзани қақмаганга бахт қўлиб бо-қмайди. Шунинг учун биз ҳўжалик ҳисобида «Би-чиш-тикиш», «Ҳисобчи-иктисодчи», «Ўзиқ-овқат

ва тижорат дўқони сотувчилари», «ЭВМ опе-раторлари», «Педагог-психолог» йўналишлар-ни бўйича пуллик курслар ташкил этиб, ёш-ларга касб-хунар, ихтисос сирларини ўрга-тайлик.

Бугун Пешкуда маърифат-маънавият тар-бияotchилари қадами етмаган жойнинг ўзи йўқ десам, муболага бўлмас. Маънавият иши не-чоғли қизиқарли ва аҳамиятли иш эканлиги-ни биз халқ ичиди юриб таърибада билп-миз, англаймиз.

«Бўш қўқ тик турмас» деганларидек, маб-лагсиз бирон натижага эришиш ҳам ҳаёл-дан бошқа нарсга эмас. Шунинг учун қизи-қарли суҳбатлар учун ташвиқotchиларни рағ-батлантириш устида иш олиб боришимиз ке-рак. Яхши рағбатлантирилган иш атрофига кўп салоҳиятли ва қобил одамлар тўпланади ҳамда яхши самара олинади. Республика Маркази, вилоят бўлими билан биргаликда бу борада кўп бош қотиришга тўри келади.

Маънавият, дунёқарашни шакллантириш-да оммавий ахборот воситаларининг ўрни бекиёсдир. Айнққса, жойлардаги маҳаллий матбуот, ТВ, радиоэшиттириш тармоқлари жуда катта таъсир қувватига эга. Таассуфки, туманда олиб борилаётган маънавий-маъри-фий ишлар ҳақида республика радиосининг «Оқшом тўлқинларида», «Қишлоқ ҳаёти» эшиттиришларида, вилоят, республика рўз-номаларида туркум мақолалар бериладию, лекин туман «Меҳнат зарбдори» газетаси ва маҳаллий радио орқали шу пайтгача тузук-роқ чиқишлар қилинмагани ажаблантириди. Гапнинг очиги, айрим ҳолларда хатто тушун-ган масъул одамлар ҳам маънавиятга иккинчи даражали ишдек қарашади. Ҳолбуки, маъна-вият ва маърифатни қучур идрок етмаган киши ўз жойида ҳам эплаб ишлаши дарғу-мон.

Фармон барчамизни астойдил бел боғ-лаб ишлашга даъват этиб турибди.

ИЛҲОМ ПАРИСИ — ИСТИҚЛОЛ!

Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академиясидаги бу галги суҳбат жуда ҳаяжон-ли ўтди. Республика Бош вазири ўринбосари, мазкур Ака-демия ректори А. Азизхўжаев бугунги адабий жараёни, теран, шойрона таҳлил этди, шойр ва ёзувчиларнинг жўш-кин ва эҳтиросли овозлари турмушнинг икки-чиқирлари олдида анча сусайиб қолганлигини ҳаққоний бир тарзда исботлаб берди, нутқини нозик бир савол билан хотима-лади:

— Қандай қилсак, нима шариоитлар яратиб берсак, сиз-ларга илҳом париси келади?

Бу самимий савол даврадагиларнинг кўнглидаги гап-ларни тилга чиқарувчи қалит бўлди гўё. Абдували Қут-биддин, Зиёвуддин Мансур, Шабоат Раҳматуллаев, Ҳур-шид Давронлар шойр ва ёзувчининг масъулияти ушбу кунда ҳар галгидан ҳам қучлорқ бўлиши ҳусусида, ада-бий асарларни чоп этиш, тарқатиш билан ноширлар кўп-роқ шугулланиб, ижодкор учун ижодга кўпроқ вақт ва имконият бўлиши зарурлигини таъкидладилар. Илҳом ка-намо рухий, маънавий янгилашни ҳолати, у юракни янги-лаб, янги фаслар олиб келади. Бу қийин ва илоҳий жа-раёнга хотиржамлик, мусаффо руҳ билан киришади ижод ахли.

Ғафур Гулом номидаги ҳамда «Ёзувчи» нашриёти чоп етётган китобларни тезроқ ўқувчиларига — ўз муҳлисла-рига етказиш биринчи вазифадир, дейишди улар. Рес-публика матбуот қўмитаси ёшларнинг илк китобчасини чоп этиб, уларни қўллаб-қувватлаб тургани савоб иш.

Бугунги долзарб мавзуларда, халқнинг руҳини янги-лайдиган, Истиклолнинг қадрига етишга ундайдиган, Мустақилликнинг теран илдизлари буюқ боболаримиз жасо-ратидан қувват олиб турганини айнққса, ёшларга тушун-тирадиган бадийий қиймати юксак асарлар яратиш бора-сида хали ёзувчилар қарздор деб тўғри таъкидланди. Мил-латни бирлаштириш йўлида, унинг маънавий-маърифий

даражасини кўтариш ишида ёзувчилар ташаббусни доим ўз кўлларида тутишлари даркор. Ўзбекистон халқ шойр-лари Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Ойдин Ҳожиева, таниқли адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов, Йўл-дош Сулаймон, давлат матбуот қўмитаси раиси Рустам Шогўломов, давлат кинокомпания раиси Темуриалик Юнусовлар шу муаммолар ҳақида батафсил тўхталдилар. Бу ошқора суҳбат Академиянинг тингловчилари иштиро-кида ўтгани яна ҳам мақсадга мувофиқ бўлди. Чунки уш-бу даргоҳ талабалари вилоятларда, туманларда маъна-вият ва маърифат масалалари бўйича масъул бўладилар. Ижод машаққатларидан, ижодкорлар, ноширларнинг муам-моларидан хабардорлик уларга бу муҳим масалаларни ечишда ёрдам беради.

Умуман қалам ахли, ижодкорлар билан Президенти-мизнинг ўтган йиллардаги ҳаяжонли суҳбатлари, ёзувчи-ларга ихлоси ҳаммаша уларни руҳлантириб келади. Халқни уйғок тутадиган, унинг қийин-қаттиқ кунларида қўнглини кўтарадиган, меҳнат ва ҳаёт қувончларига даъват етди-ган ёзувчилар миллат ва Ватан кўйичси, халқнинг тили-дагини топиб айтадиган истеъдод сохибларидирлар. Давра сўнгида шеър янгради:

**Шу миллат ҳусни, эрки деб,
Кирар бўл оташин ногра.
Истиклол деб, кечиб жондан
Бошинг қўйғил пойдеворга, —
Ки айлансин анинг мулки
Устувору устуворга!**

Халқ севган, эътиқод қўйган ижодкорлар элу юрт ол-дидаги масъулиятни, Мустақилликни мустаҳкамлаш, Ис-тиқлол ғояларининг жўшқин кўйичси бўлиш бахтини бир лаҳза ҳам унутмасликлари даркор. Шу ҳақиқат миллатни, халқни, унинг ёзувчиларини доим бирлаштириб турғувчи муқаддас охнабара бўлиб қолсин.

О. ОТАМУРОВА

ХАЛҚПАРВАР, МУСТАҚИЛ, ИЖОДИЙ ФИКРЛОВЧИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг Бухоро вилояти Халқ депутатлари навбатдан ташкари сессияси-да сўзлаган нутқи ва республика ўқув юртларининг ундан кели-б чиқадиган вазифалари ҳақидаги Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлигининг 1996 йил 16 декабр кундаги 289 сон-ли буйруғи, ҳамда Ўзбекистон Республикаси Адлия, Олий ва Ўрта махсус, Халқ таълими вазирлиқларининг 1997 йил 15-16 январ кунлари ўтказган «Талаба ёшларнинг ҳуқуқий ва маъна-вий тарбиясини янада тақомиллаштириш вазифалари тўғри-сида»-ги Республика илмий-адабий семинар тавсиялари М. Аш-рафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясини профес-сор-ўқитувчи ва ходимларининг шу йилнинг 31 январ кун и ўтказилган умумий мажлиси кун тартибидидаги асосий масала-лари этиб белгиланди.

Мустақил Республикаимизнинг сиёсий, ижтимоий, иқтисо-дий, маънавий-маърифий соҳаларида амалга оширилаётган ислохотлар, консерватория профессор ўқитувчилари замона-вий илгор билимларни мунтазам равишда эгаллаб боришлари учун, ўқув юртимизда етарли шароит яратиб бериш, хозирги замон талабаларини эгаллаган юқори маънави ижрочи, ком-позитор, мусикашуносларни етиштириш, юксак маънавият, Ватан ва миллатни севувчи, тарихий ва миллий қадриятларга содиқ, ахлоқий пок, сиёсий маданияти юксак, халқпарвар, ижо-дий ва мустақил фикрловчи, ўзига берилган ҳуқуқ ва эркин-

лиқни тушуниб етувчи, демократик қадриятларни эъзозловчи ва гуруруланувчи ҳамда Ҳимоя қилувчи ёшларни шакллантириш вазифалари хозирги кун тартибидидаги долзарб масалалардан бири эканлиги қайд этилди.

Ушбу вазифаларни амалга ошириш, таълим тарбия соҳа-сини янада тақомиллаштириш учун консерваторияда олиб бори-ладиган ислохотларни янада қучураштириш ва жадаллашти-риш лозимлиги таъкидлаб ўтилди. Муҳокамалар пайтида про-фессор ўқитувчилар ўз фикр ва мулоҳазалари билан ўртоқ-лашдилар. Бастахорлик ва қолғулаштириш кафедрасининг му-дир профессор С. Жалил жумладан шундай деди: «Талаба-лар уйи»-даги навбатчилик ёки консерваториянинг ўзида ўткази-ладиган тадбирларда миллатимиз фахри бўлган инсонлар, марҳум санъат ва маданият ходимлари миллатимиз учун қил-ган ишлар ҳақида ҳамда қадриятларимизни тиклаш ва ривож-лантириш мақсадларида жонли мулоқотлар ўтказиб туриш ло-зим. Бундай ишлар эса маънавий-маърифий ишларнинг янада ривож топишига хизмат қилади.

Маънавий-маърифий ишлар, хозирги кунда қўлланилаётган рейтинг тизими ва бошқа масалалар бўйича муҳокамалар бў-либ, барча факултетлар ва кафедралар режаларига ўзгари-тишлар киритиб иш олиб боришга келишиб олинди.

К. АЗИМОВ,
Консерватория
биринчи проректори

ТУРКИСТОННИНГ БЕКАСИ – ТИЖОРАТ

Туркистон халқлари ўртасида азалдан на тилда ва на дилда тафовут бўлган.

Қозоқ билан азал-азалдан оға-инимиз, қирғиз билан бир ариқдан сув ичамиз, туркман билан қон-қаринодимиз, тожик билан бирон жихатдан фарқ қилмаймиз. Узоқ-узоққа бориб ўтирмайлик, ўзимнинг турмуш ўртоғим — тожик, нима, демак энди фарзандларимни бўлиб ташлашим керакми?..

Тақдир тақозосига кўра Туркистон миллий ҳудудларга бўлиб ташланди, аммо минг йиллар давомида қатишиб-боғланиб кетган халқларни қиличнинг бир зарби билан узиб ташлаб бўлмайди. Таъбир жоиз бўлса, тожик қозон қўйган, қозоқ эт ташлаган, ўзбек гуруч, туркман ўт ёққан — қарабасизки, паловхон тўра тайёр-да! Ённки табиий равишда, иклим-муҳит шароитидан келиб чиққан ҳолда, айтайлик, қозоқлар кўпроқ даштда чорвачилик билан машғул бўлишган, тожиклар ҳунармандчилик, ўзбеклар тижоратда, туркманлар суворийлик... Бора-бора ушбу нисбий сарҳадлар ҳам йўқолиб, барча касб-ҳунарлар ҳамма миллат вакиллари учун кундалик турмуш тарзи бўлиб қолган. Энди миллатларнинг бир-бирига устозлиги, бир-бирига шоғирдлиги кенг қулоқ ёйди. Абай, Жамбул, Абдулла Қодирий, Мухтор Аъезов, Ойбек, Мирзо Турсунзода, Берди Кербобоев ва ниҳоят Чингиз Айтматов... Булар бутун Туркистон аҳли қаламқашининг устозлари, табаррук зотлари эмасми ахир!... Зеро, ҳеч қачон бир миллат фақат устозликка (ҳатто у «катта оға» бўлган тақдирда ҳам), бошқа миллат эса фақат шоғирдликка маҳкум бўлмайди! Бу ҳол баъзини асрлар давомида ўзининг оқиб ётган дарғага «Тўхта! Фалон давлат ҳудудидан оқма!» деб фармон беришди гап.

Бутун Туркистон халқлари учун она-табиатимиз ҳам ягона. Ҳеч қачон маҳаллийчилик касали тўтиб қолган тоғ «Бу бошқа давлат экан» деб чўққиларини йиғштириб олиб қўймайди. Ахир Орол дарди бир-икки республиканинггина эмас, бутун Туркистоннинг танасини қашшатиққанда-ку.

Дунёда исбот талаб қилмайдиган оддий ҳикматлар ҳам бор. Жумладан, «Туркистон — умумий уйимиз» шиори ҳам шундай аксиомалар сирасига киради.

Шу боис, оддийгина ҳақиқатни бот-бот тақорралаб, йиғини чиқаравермасдан амалий ишга ўтишга уриниб қўрайлик.

Қирғизистонга қилган сафари чоғида Президентимиз Ислам Каримов автомобильсозлик sanoati бўйича ҳамкорликда ишлаш учун қирғиз дўстларимизни тақдиф қилди.

Шўро давлати барҳам тоғча, кўп республикалар sanoati ластак-ластак ҳолида қолди. Яъни, кимда завод бор, бошқа бировда эса ускуна, унчиқисиди бутловчи жиҳозлар, тўртинчисида мутахассислар...

Демак, ўз Туркистонининг доирасида «Туркистон тижоратчилари, жам бўлинг!» шиорини қўлаш вақти аллақачон етиб келган. Ахир қайда ёлғиз отнинг чанги чиқибди.

Тижорат адолатта, ҳақиқат мезонига асосланилади. Тижоратда иккала томон ҳам норизо бўлмайдиған темир қонун мавжуд: яъни, ҳар ким қозонга ташлаган масаллиғига яраша олади.

Ҳамкорлик қилинадиған соҳалар эса сон-саноксиз. Айтайлик, қирғизларда ширф, ойна, картошка мўл, Ис-сиққўл эса чет эл қурутларидан қолишмайдиган ором-гоҳ... Қозоқларнинг беадос заминиди водий халқи азалдан тиркичилик қилиб келган... Қўҳна тарих кўп ҳодисотларга гувоҳ. Баъзи халқлар ўзга миллатларни гоҳ қилич билан, гоҳ дин йўли билан, гоҳ тилла билан ўзига бўйсундирмоққа жазм этди. Фақат тижоратгина, ҳалол савдо-сотик, ҳамкорликқина бирон миллат ёхуд эланинги дилини оғритмасдан ҳам бирлашиш мумкинлигини исбот қилди.

Бугун татто Ўзбекистон қўлаб тараққий этган мамлакатлари ҳам ўзари иқтисодий жиҳатдан бирлашишга жон-жаҳдлари билан уринмоқдалар. Қўч — бирликда. Шундай экан, нечун биз, илдизимиз, тилимиз, дилимиз, динимиз, эътиқодимиз бир Туркистон халқлари ўзари бирлашмаслигимиз ва бу жараёнда энг ишончли усул бўлган тижорат олақаларини кенг йўлга қўймаслигимиз керак экан?

Биз қадим Шарқ мутафаккирлари илм, санъат, таъбабат борасида қўлаб Овурупо улғуларига устозлик қилгани борасида фахр билан гапириб қоламиз. Келинг, умумий уйимиз бўлган Туркистонни ҳам маъмури, иқтисодий барқ уриб ашянаган, дастурхони тўкин иқтисодий маконга айлантирайликки, токи бу борада ҳам биз Ўзбекистон ортда қолиб кетмайлик.

Биз амалий иш тарафдоримиз. Қани, шундоқ улуг ишга ўз ҳиссасини қўшаётган тижоратчилар борми, мард бўлсангиз майдонга чиқинг!..

А. ЮНУСОВ

Боши биринчи бетда

Бу вақтда Амирзода Халил Султон ибн Мироншоҳ Тошкентда эди. Амир Темирнинг ва Амирзода Султон Хусайннинг хатти-ҳаракатлари хабарини нубинлари ва лашкар ахли билан эшитган, ҳайрат ва саросималиклари икки чандон ошди.

Мамлакатда юз бераётган воқеалар халққа йўлбошчи лозим эканини кўрсатмоқда эди. Шунинг учун амирзода Умар-шайхнинг ўғли амир Аҳмад, амир Худодод, Хусайннинг амир Елдоршоҳ арлот, амир Шамсуддин Аббос, амир Бурундук ва бошқа саркардаларга одам юборилдики, хотинлар, шахзодалар саркардалардан амир Шайх Нуриддин ҳамда Шохмаликлар билан кенгашиб, амирзода Халил Султонни подшоҳ кўтариш масаласини маслаҳатлашиб ол-гайлар.

Умаро ва сипоҳнинг амирзода Халил Султонга байъат — яъни аҳду паймон қилганларининг хабарини пойтахтга — Самарқандга қараб бораётган ахли аёл, шахзодалар, амир Шайх Нуриддин ва амир Шохмаликлар йўлда эшитди. Шундан сўнг улар ўзаро кенгашилди ва амирлар шайх Нуриддин ва Шохмалик тезлик қилиб қўйилган мазмундаги номани битдилар: «Соҳибқирон буруйи эрдиким, «Мандин сўнгра амирзода Пирмухаммад ибн Жаҳонгирни ўз ўрнунга валиҳадим ва қойим-мақомим бўлсун» — деганлар.

Бизлар мутлақо андин ўзга кимсаннинг подшоҳлик маснади устиди тиришишга рози эмасмиз ва амирзода Халил Султоннинг таъсири доирасида қирмаймиз. Сизларнинг ҳам нодонлар сўзига қириб, кейинчилик бадном бўлиб қол-дишнингизни маслаҳат бер-маймиз. Душман комидин эмин бўлинг». Улар шу мазмундаги сўзлар ёзилган мак-тубни ҳар томонга жунатди-лар.

Мактуб олиймақом умаро хузурига етишди. Улар хатни ўқиб ўларнинг атору кир-дикорларидан ва қадам қўйган барча ишларидан пушаймон бўлдилар. Лекин бунинг фойдаси йўқ эди. Чўчки иш қўлдан, қўл ишдан борган эди. Шундай бўлса ҳам, амир Бурундукни юбориб қўлдан кет-ган нарсаларни қайтадан қўл-га қиритишга уриндилар.

Амир Бурундук Тошкентга етиб келди ва мазкур икки амининг ёзган номаларини улуг амирларга кўрсатди ҳам-да бўлиб ўтган воқеалардан ўларни хабардор қилди. Маълум бўлишича, аввал Халил Султон қўмронлигига рози бўлган жамоат, эндиликда қилган ишларидан пушаймон бўлганлар. Ва тожу тахт Со-ҳибқирон тақдим этишни ик-тиёр қилган шахзодаларни бу-лиши керак, шу жиҳатдан биз ул Ҳазратнинг васиятини ўз-гартирш ёки алмаштиришга йўл қўймаймиз, деган қатъий қарорга келганлар. Бу жа-

моатнинг катта йиғинда — мажлисда қилган аҳдлари бў-либ, аҳдномага ҳар бир ким-са ўз муҳрини босиб, тасдиқ-лаган эди. Жумладан, шахзо-да Халил Султон ҳам вазият тақозоси юзасидан бунга ро-зиллик бериб, аҳдномани ўзи-нинг хат ва муҳри билан зийнатлаган эди.

Аҳдномани Италияш орқа-ли Шайх Нуриддин ва Шох-маликка юбордилар, токи ул ердан тезлик билан юриб, уни валиҳад Пирмухаммадга ет-куртайлар.

Италияш жўнаб кетар экан, Халил Султон уни хузурига чорлади ва: «Амирзода Пир-мухаммад бизнинг хайрихо-ҳлигимизни айттигил, биз уни Соҳибқирон амир Темирнинг валиҳади ва ўринбосари деб

натиға рози бўлмаслигини айтиб Фаркат (Паркент) то-монга йўл солган эди.

Халил Султон Бурундукни-нг бу келишмовчиликдан огоҳ бўлди, лекин ҳеч бир хавфга бормай сув яқосига келиб ав-валиҳад ҳам пухтароқ кўп-лик боғлатди ва ўзи бошлиқ барча лашкар кўприкдан ўт-дилар.

Амир Бурундук Дувоба ҳа-волисига етди. Бу ерда шах-зодалардан қочиб амирзода Халил Султоннинг ўрдусига бораётган Жалол боуриққа уч-ради. У Бурундукка амир Шох-маликнинг Самарқандга бор-гани ва Арғунош унинг ша-ҳарга қиритишга йўл бермаган-лини баён қилди.

Бу сўзларни эшитган Бу-рундук аҳду паймонини бузиш-

ган ишлар жумласидандир, ва амирзода Пирмухаммад Жа-ҳонгирни ҳоким ва ундан бош-қа шахзодаларни маҳкум (то-беъ) биламиз», — дедилар.

Соҳибқироннинг барча яқинлари ҳам бу бобда улар билан ҳамфир эдилар. Шу ту-файли уларнинг Бухорога бо-ришлари муқаррар бўлди.

Шахзодалардан Улугбек ва амирзода Иброҳим Султон (иккаласи ўн бир ёшда эди-лар) ҳам аёллар билан хайр-лашиб ва қўзларини ёшлаб, амир Шайх Нуриддин ва амир Шохмалик бошчилигида Бухо-ро томон йўл олдилар.

Рамазон ойининг ўнинчи кўни Бухоро вилоти яқинига етдилар. Рустам барлос (уни ўзларидан илгарироқ Бухоро тарафига юборган эдилар) қардоши Ҳамза (Бухоронинг

Чаҳорраҳа дарвозасига етди-лар. Аммо қалъа ичидиғи аён-лар уларни шаҳарга кир-гизмадилар. Шундан сўнг улар қўнғилларни эздиб, диллари парилан бўлиб шу дарвоза яқинида бўлган Шоҳрух боғи-га тушдилар.

Оқшомни ўтказиб, қўш чик-иши билан дарвозаларни очиб, хотунлар ва шахзодал-арни Уғруқ, яъни харбий қи-см билан шаҳарга киргизди-лар. Қолган жамоа амирзода Мухаммад Султоннинг хонақа-хига кўндилар, чўнки Ҳазрат Соҳибқироннинг қабри ўша ер-да эди. Оғолар бошларини очиб, сийналарини тирнаб за-минга замонга гўлгула солди-лар.

Шаҳар ичидиғи шахзода ва амирларнинг хотинлари аёну акобирларнинг хотинлари билан йиғлашиб, солчарини ёйиб гўлдек сўлим юзларига кўз ёшлари дурларини сочиб, бўйниларига қаро кигиз со-либ ҳаддан ташқари нола, аздадан ташқари фиғонлар чеқдилар.

Яна барча шахзодалару шерғир амирлар, уламоқ фо-зиллардан Хожа Абдулвавал, Хожа Исмаиладин, Олим Раб-боний, амир Сайид Шариф Жўрхоний, Амирак ва Мир хамда барча домиш арбобла-ри, маърифат ва билим со-ҳиблари либосларини ўзгар-тириб хозир бўлдилар. Шун-дан сўнг шундай ҳол руй бер-дики, унинг тавсифини баён қилишга қалам ожиз...

Оқибат сабр қилишдан ўз-га чора топа олмадилар. Бир неча кўндан сўнг таъзият би-сотини йиғиштирилди.

Амирзода Халил Султон амирлар ва қўшин билан Тошкентдан қиқиб мақсади яқинлашди. Самарқанд-гача турт фарсанг масофа қолган эди. Амир Хожа Юсуф соҳибкуш тортиглар билан ша-ҳардан ташқари қиқиб Шероз қарасига борди. Ва бисотбу-лик шарафига мўъссар бўлди. Бу шаҳарнинг қатталари сайидилари ва ҳамма олийта-бақа ва қозилари тезлик би-лан шахзодаданг истикболига юзландилар. Халил Султон қў-шини Қўҳак сувининг қирго-ғига қўнди. Арғунош қалъа дарвозаларининг қалдири ва ҳазиналарининг оқичини шах-зодаданг хизматчиларига топ-ширди.

Халил Султон хижрий сана-сининг 807 (м. 1406) йили ра-мазони шариф ойининг 16 ку-ни шаҳарга кирди. Амир Те-мурнинг жамеъи қилган нима-ларини тасарруфига қиритди. У Соҳибқирон васиятини му-лоҳаза қилиб амирзода Пир-мухаммад Жаҳонгирни (амир-зода Мухаммад Султоннинг ў-ғли ва амирзода Пирмухаммад-нинг биродарзодаси) валиҳад қилиб хонликка қўтарди ва расму одат бўйича унинг оти-ни фармону ёрликларда ётди. Хуллас, амирзода Халил Султон ҳеч бир монйеликсиз ва жанжалсиз салтанат ишла-рини юритишга қиритди.

Икки кўндан сўнг Соҳибқи-рон дафн қилинган амирзода Мухаммад Султоннинг хонақа-хига бориб, янги бошдан таъзия ишини бошладилар ва барча шахзодалар, оғолар, шерғир амирлар ва жасорат-ли нубинлар, ён-атрофининг тамоми олий табақаларига, мамлакат амалдорлари ва лойик одамларга назру сада-қалар бердилар, ошлар торт-дилар.

Бир неча кўн ўтгач, таъзият расми тугалланди. Халил Сул-тон буюрдики, барча шахзо-далар ва хотунларни, иззату хурматлик нубинларни азо кийимидан қиқариб, уларга қоматли қобилиятларига яраша фохрли кийимлар, тиллаўз-тўнлар тарқатсинлар. Ва ҳосу-яқинлар, ичкарию ташқарида-гилар, балким барча халойиқ-ни мўл-қўл иёмо билан бах-тиёр ва хотирларини осуда қилсинлар. Яна ҳазиналар дарвозасини очиб, лашкар ах-лини бошларига зару гавҳар сочинлар.

Хизматкор ва садоқатлилар фалаққодир подшоҳнинг ба-жарилиши шарт бўлган ами-рга амал қилиб исрофу йқо-тишни шу даражага етказди-ларки, тиллони харвар-харвар, яъни саноч-меш (чарм халта) билан келтирар эдилар. Бир неча кўнда кўп ҳазиналар ис-рофу нобуд бўлиб, Халил Сул-тон мамлақати ва ҳукумати заволга юз туғди.

(Миршондин «Равзатус-сафо» — «Поклик боғи» тарих китобининг олтинчи жилдида-ги маълумотлар асосида ёзил-ди).

Мавжуда ҲАМИДОВА, филология фанлари доктори

Амр Темир Баюбтидан сўнг...

билурмиз ва бурун ҳам шу фи-хрда эдик. Аммо вақт тақозо-си юзасидан ушбу ишга қат-тиқ қиритишни лозим топ-дик», — деди.

Лекин амирзода Халил Сул-тон вазият нуктаи назаридан келиб чиқиб ва баъзи нубин-ларга мувофиқлашиб ошқора равишда бундай сўзларни тақ-рорласа-да, аммо замирида подшоҳ бўлишлик орузси кўн-глидан бир дам ҳам нари кетмас эди. Шахзода билан ҳамфир бўлган амирларнинг бариси бу андишда «ман га-лаба — салаба», яъни «ким го-либ бўлса, ўша шону шавкат-га эришад», шу сабаб фур-сатни ганимат билмоқ ва тез-лик билан жаннатноманд Са-марқандга жўнамоқ, ҳамда ҳу-кмронлик тахтини химоя қил-моқ керак. Чўчки ҳазиналар эшитгини очмоқ бу вақтда осонлик билан қўл беради.

Агар фурсат бўй берилса, бе-муфойда пушаймонлиг етгай, деган гапларни айтиб Халил Султоннинг кўнглида ардоқлаб юрган мўддасини янада алангалатар эдилар. Амирлар-нинг бу кўтқуси Халил Султон орузсига қанот бақишлади. У Соҳибқирон Амир Темир, шах-зода ва амирларга тегишли бўлган, яқин теварак-атрофи-да ўтлаб юрган от, тева, ха-чирларни ҳамда шу ҳудуддаги асбоб-анжом, қўмнатбаҳо нарсалар, тўн ва совутларни олиб ўзининг яқин одамлари, амирларга бўлиб Самарқанд сари шитоб билан сувора бўл-ди.

Улар Сайхун дарёсининг қирғоғига етиб келдилар. Ха-лил Султон: «Амир Бурундук қўшинининг ўнг қаноти билан Шоҳрухиянинг юқорисига ке-зи ма орқали боғлансин», — де-ган фармон берди. Аммо амир Бурундук шундан илға-ри яширин равишда амир Ху-додод ва амир Шамсуддинга ўзининг амир Нуриддин ва амир Шохмалик томонида экан-ни марҳум ҳоконнинг васияти тақозосидан бўйин товламас-лиги ва Халил Султон салта-

дан ҳеч бир андиша қилмай, дарҳол изига қайтди ва Халил Султонга хайрихоҳлик юза-сидан хижолат ва уялиш билан шахзодаданг ёнида бораётган соҳ аскарлар гуруҳига етишиб, тилини ўзрхоҳлик билан очиб аҳдини кўпроқ онт ичш би-лан маҳкамлади.

Аммо Рустам Тағой Буро Бурундукни йўлда қўрган ва унинг ишларига қаршилик қў-сатган эди. Шу сабаб у шах-зодалар ва ахли аёл ёнига ке-либ уларни бу ҳолдан огоҳ ва хабардор қилди.

Халил Султон ўзига тобеъ одамлар билан Пирмухаммад-га юборган аҳдномани унутиб Самарқанд шаҳрига қирди ва салтанат байроғини тикди.

Баъфоз амирларнинг яна қайта амирзода Халил Султон-га байъат (аҳду паймон) этиб Самарқандга юз бурганлари-нинг хабари амир Шайх Ну-риддин ва амир Шохмаликка етти. Кўнгулари ҳн бўлиб хо-диса суратини оғолар ва хо-тунларга баён қилиб дедилар-ки, бизлар Бухоро тарафига — Пирмухаммад Жаҳонгир му-лозиматига бормуримиз ва агар ёрдам бўлса, аҳду паймонини синдирган ноқўрларнинг жа-зосига қиритуримиз. Сизлар эса Самарқандга бориңлар.

Олиёти ҳазрат (яъни аёл-лар) йиғилишиб, мажлис туз-дилар ва унда амирларнинг фикрларини маъқуладилар. Амир Шайх Нуриддин ва амир Шохмалик ҳам аёллар анжу-манда катнашдилар. Маҳ-лисдан сўнг улар ташқари чўк-қач. Амир Темирнинг энг яқин-лари — Италияш қовчин, Та-ваккул қарқара, Хусайн чигдо-вул, Арслонқўжа тархон, Ис-тави, Шамсиддин Олмалиғий, Мусо Рақмал, Бистари ва Ва-фодорлар билан жам бўлиб маслаҳатлашиб олдилар. Яъни вазият талаби билан васият ва валиҳадликка тааллуқли бўл-ган Пирмухаммаднинг хизма-тига боришга қарор қилган-ликларини айтдилар ва бу бо-рада уларнинг фикрларини сў-райдилар. Улар иттифоқлик билан «Ҳазрат Соҳибқиронни-нг буйруқини ҳаёту мамотда бирдек тутмоқлик биз банда-ларга бажарилиши шарт бўл-

ЖАДИДЧИЛИК ҲАРАКАТИ

ларди. (Нодир Давлат. Русия туркларининг миллий ку-раши тарихи (1905—17). Анкара, 1985. 21-бет).

Шундай шароитда вужудга келган янгиланиш ҳа-ракати дин аҳли томонидан кескин қаршиликка учради. Европа таъсирида етишган Озарбойжон зиёлилари христианлики тарғиб этишда айбандилар. Шунга ка-рамасдан, XIX асрнинг иккинчи ярмида Аббосқули Ога Боқихонли, Мирза Фатали Охундов, Ҳожи Сайид Азим Ширвоний ва Хасан Маликзода Зардобий каби сиймо-риф етишиб қикди. Бу зиёлилар биринчи навбатда мао-риф, матбуот ва театр соҳаларида ислохотлар амалга оширишни мақсад қилдилар ва бу йўналишда маълум бир муваффақиятларга эришдилар.

Аббосқули Ога Боқихонли (1794 — 1848) машҳур Озарбойжон тарихчиси, ёзувчи ва файласуфи эди. У миллий юксалиш маориф ва янги усулдоғи таълим ти-зими воситасида амалга ошишига ишонган эди. Бош-ланғич синфлар учун «Насихатнома» деб аталган дар-слигини яратди.

Мирза Фатали Охундов (1812—1878) дастлаб ди-ний, сўнгра европача тахсил олган зиёлилардан. У 1850—52 йиллар орасида беш драматик асар ёзиб шўх-рат қозонди. Унинг «Ҳикоя-и Мулла Иброҳим Халил-и кимёгар» номли илк асари рус, форс, немис, француз, инглиз тилларига таржима қилинди. 1857 йилда «Ал-данган юлдузлар» номли биринчи ҳикоясини ёзди. 1863 йилда Тифлисдан Истанбулга келиб, араб ёзувига асо-сланган алифбо ислохоти ишларида фаол иштирок эт-ди.

Ҳожи Сайид Азим Ширвоний (1835 — 1888) кичик ёшида ота-онасидан етим қолиб, Доғистондаги буваси қўлида тарбия топади. 1856 йилда Бағдодда ўқийди. У ердан Сурия ва Мисрга келади. 1866 йили Озарбойжоннинг Шимоҳи (ҳозирги Ширвон) қишлоғига келиб, «Усули ҳадид» мактабини очиб, унда дарс бера бошлайди. Дарслик яратди. Шеърлар ёзиб, халқ о-расида шўҳрат қозонади. Унинг икки жилдан иборат бўл-ган шеърлар китоби 1892 йилда Табризда (Эрон), 1902 йилда эса Бокуда нашр этилган.

Хасан Маликзода Зардобий (1837 — 1907) Мо-сква университетининг Табиат ва Математика бўлими-да тахсил олади. Сўнгра Бокуда ўқитувчилик қилиб, бир қатор рус газета ва журналларида мақолалар эълон қилади. 1875 йилда «Экинчи» номли биринчи Озар-бойжон газетасини чиқара бошлайди. Газета тез орада эътибор қозониб, 1877 йилда 400 га яқин обуначисига эга бўлади. Бироздан кейин, яъни 1901 йилда Ҳожи Зайналлобиддин Тағиевнинг тақлифига биноан Русия ҳу-куматининг рухсати билан «Александревский» номли

Озарбойжонда биринчи қизлар лицейини очади ва хо-тини Ханифа хоним унга мудирлик қилади. Зардобий илк Озарбойжон педагоги, театр ташкилотчиси, мат-баачи сифатида тарихдан ўрин эгаллади.

Кавказ ва Озарбойжонда янгиланиш жараёни учун асосий иқтисодий ва маданий шароит етилган бўлса, ўзга ҳудудларда аҳвол бироз бошқача эди. Масалан, қўчманчи ва ярим қўчманчи ҳаёт тарзига одатланган қозоқларда янги таълим тизимининг қириб келиши би-роз оғир бўлди. XIX асрнинг ўрталаридан уларнинг турмушида Русиянинг таъсири сезила бошланди. 1841 йилда Ханская Ставка шахрида қозоқ болалари учун илк мактаб очилди. 1866 йилда эса бундай мактаблар сон саккизгача етди. Қозоқ жаҳидларидан энг кўзга кўринганлари Қўқон Валихонов, Иброҳим Алтинсарин ва Абай Қўнонбоев бўлиб, уларнинг фаолиятларига рус ва татар зиёлиларининг таъсири катта бўлганини ҳам айтиб ўтиш лозим.

Қўқон Валихонов (1835 — 1865) келиб чиқishi бой қозоқ оиласидан бўлиб, у Омскдаги рус харбий академияда тахсил олади. Мутахассислиги жуғрофия ва антропология бўлган Ч. Валихонов икки йил даво-мида Петербургда яшайди. Достоевский, Семенов (Тянь-Шанский), Некрасов, Чернышевский, тарихчи Ко-стомаров каби ўз даврининг машҳур кишилари билан яқиндан дўстлашди. Қозоқ халқининг маънавий қад-риятлари ва адабий мероси борасида тадқиқотлар олиб боради. Қозоқ халқининг дурдона асари бўлмиш «Ма-нас» эпосига ҳам жамоатчиликнинг эътиборини қарат-ган Ч. Валихонов эди. Жамиятнинг исломлашувиға қар-ши қиқиб, миллий гурурни байроқ қилиб кўтарган бу зиёли ҳаётдан жуда эрта (30 ёшида) кетди, аммо унинг ғоялари қўлаб издошлари шаклланишига самарали таъсир кўрсатди.

Иброҳим Алтинсарин (1841—1899) халқ орасида Иброй номи билан танилиб, таълим соҳасида бир қа-тор ибратли ишларни амалга оширди. 1859 йилда Орен-бургда «Қозоқ тили грамматикаси» китобини ёзган рус олими Илминскийдан кейин «Ўқиш китобини» яратди. Дидактик ҳарактердаги шеър ва ҳикоялардан иборат бўлган бу тарихдан янги усулдоғи мактабларда кенг фойдаланилди. Бундан ташқари, И. Алтинсарин қозоқ фольклори намуналарини тўплашда ҳам фаол иштирок этди.

Абай Қўнонбоев (1845 — 1904) қозоқ адабиётини-нг йирик вакилларида бири бўлиб, илк бор Семипала-тинск шахрида рус адабиёти ва зиёлилари билан яқин-дан танишади. Рус маданиятини тарғиб қилиш билан бир қаторда, таълим-тарбиянинг қозоқ тилида олиб бо-

«Ҳазрати рисолат замонидан бери ул микдор аймаи исломким, Мовароуннахрдин пайдо бўлбтур, ҳеч вилояттин маълум эмаским, муна пайдо бўлмуш бўл-гай», — деб ёзган эди Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўзининг «Бобурнома» китобида. Бу фикрдан келиб чи-киб, ўша даврда ҳеч бир ўлкада Мовароуннахрдагича-лик кўп китоб бўлимади, десак хато бўлмас. Ҳар хол-да, жаҳоннинг турли мамлакатлари китоб хазиналари-да сақланаётган Шарқ қўлёзмаларининг салмоқли қис-мининг муаллифлари Туронзамин фарзандларидир. Ко-лаверса, ўрта асрларда Бухоро, Самарқанд, Хоразм, Мавр шаҳарларида жаҳонга машҳур кутубхоналар бўл-ган. Барча илм толиблари фойдалана олганликлари учун уларни том маънода «миллий кутубхоналар» дейиш мум-кин. Ўлкамизда бир неча юз жилд қўлёзма китобдан иборат шахсий кутубхоналар ҳам талайгина бўлган.

Ўтмишда китоб қиммат турган ва кўз қорачиқдек авайлаб-асралган. Шу сабабли бир неча аср бурун кў-чирилган наёб қўлёзма нусхалар бизгача етиб келган. Бироқ чоризм истилосидан кейин минглаб нафис ва нодир қўлёзмалар ўлкамиздан ташиб кетилган. Мисол тариқасида босқинчилар 1873 йил Хивани эгаллагач, хон хазинасидаги бошқа қимматбаҳо буюмлар билан бирга бой кутубхонани ҳам қасб этиб, империя пойтах-ти Петербургга жўнатишганини айтиб ўтиш кифоя. Улуг адиб Оғаҳийнинг ўз қўли билан кўчирилган тарихий асарларнинг асл нусхалари ҳамон Санкт-Петербургда сақланмоқда. Унинг сўнгги тарихий асари «Шоҳиди иқ-бол»нинг жаҳондаги ягона дастхат нусхаси ҳам ўша ша-ҳардадир. Бизда эса ҳанузгача бу муҳим асардан би-рон парча ҳам наشر этилгани йўқ.

Маънавий меросимизга чор мустамлакачилиги дав-рида етказилган талафотлар шуро тузуми замонида ет-казилган зарарлар олдиди ҳолва бўлиб қолди. Асрлар давомида ёнгина тошқинлардан омон қолган тенги йўқ китоблар юртимиз «октябр куёшидан нурафшон бўл-ган» кезларда жазаго тортилишдан қўрққан эгалари то-монидан ўтда ёндирилди, сувга оқизилди, қабристон-ларга қўмилди. Уларнинг орасида не-не дурдоналар, ҳатто ягона нусхадаги ноёб асарлар ҳам бўлганини эс-лаганда кишининг дили хун бўлади. Боз устига бу дав-рда қадимий китобларни ўқий оладиган кишилар ҳам кескин қамалиб кетди.

Бугун мамлакатимиз кутубхоналарида ва айрим хо-надонларда сақланаётган қўлёзма асарлар қатгори-дан омон қолган китоблардир. Жумладан, Ўзбекистон Фанлар академиясининг Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти кутубхонаси жаҳондаги энг йи-рик қўлёзма асарлар хазиналаридан бири ҳисоблана-ди. Бу зиё масканида қирқ мингдан ортиқ қўлёзма ва тошбосма китоб, ўн минглаб тарихий ҳужжат ва мак-тублар сақланади. Улар кутубхона ташкил қилингандан буйён фидойи ҳодимлар томонидан доналаб йиғилган. Айниқса, 50-йиллар охири ва 60-йиллар бошларида инс-титут жамоаси мавжуд асарларни тадқиқ этишга, аҳоли қўлидаги муҳим қўлёзмаларни йиғиб хазинани бойи-тишга катта эътибор берарди. Шу мақсадда ҳар йили вилоятларга илмий экспедициялар уюштириб турди. Ал-батта бу ишининг ўзига хос машаққатлари ҳам бор эди. Негаки, уйлариди қўлёзма китобларни сақлаб келаёт-ган одамлар буни ошқор қилишдан чўчирдилар. Шунга қарамай, экспедиция аъзолари қийинчилик ва тўсиқ-ларни матонат билан бартараф этардилар. Қайси ша-ҳар-қишлоқда бўлишмасин, маҳаллаларда, чойхоналарга бориб, аста-секин қариялар билан суҳбатга кириши-шар, гап гапга қовушгач, суҳбат мавзусини эҳтиёткор-лик билан қўлёзма китобларга буришарди. Одамларда қўлёзмалар бор-йўқлигини суртишлар эканлар, ният-лари ҳолис эканлигини, эгасининг розилиғи билан со-тиб олишган қўлёзмалардан тажрибали мутахассислар ўлкамиз тарихини ва ўтмиш маданиятимизни ўрганиш-да манба сифатида фойдаланажакларини, бундан элу юртимиз жуда катта маънавий фойда қўришини кайта-қайта таъкидлашарди. Хўллас, китоб изловчиларнинг иштиёқ ва завқларини олтин қидирувчилар шижоати-га киёслаш мумкин эди. Сафарлар жараёнида баъзан га-ройиб воқеалар рўй берар, шов-шув уйғотадиган то-пилмалар ҳам учраб турарди. Масалан, институт хо-димлари А. Жавонмқриев ва А. Ўринбоев 1959 йили андижонлик қариялар билан суҳбат чоғида Асака мас-жиди имоми қўлида Ибн Синонинг «Тиб қонунари» аса-

ри қўлёзмаси борлигидан воқиф бўлишди. Бу ноёб қўлёзмани қўлга қиритиш учун уч марта илмий сафар уюштиришга тўри келарди. Ниҳоят, олимларнинг савй-ҳаракатлари натижасида асарнинг тўлиқ ҳолдаги қад-имий ва мўтабар нусхаси институт хазинасига келтири-лади. У турли мамлакатлардаги илмий марказларда кат-та қизиқиш уйғотди. Хазинадаги бебаҳо жаҳоирлар қаторидан ўрин олган бу китоб сўнгрок институт жа-моаси томонидан улуг ҳақимнинг асарларини ўзбек ва рус тилларида нашрга тайёрлашда асос нсхаларидан бири бўлади.

Куйида улуг устозларимиз, юзлаб нодир китобларни топиб аниқлашга ўзларининг муносиб ҳиссаларини қўш-ган «жавҳаршунос» тадқиқотчилар Азиз Қайомов ва Асо-

ҚўЛЁЗМАЛАР иЗидан

миддин Ўринбоев сўзлаб беришган икки ҳикояни эъти-борингизга ҳавола этамиз.

Азиз Қайомов ҳикояси:

— Олтимишчи ё олтимиш биринчи йилнинг эрта ку-зида Асомиддин Ўринбоев иккимиз қадимий қўлёзма-лар билимдон, моҳир хаттот Абдуқодир Муродовга ҳам-роҳ бўлиб Самарқандга жўнадик. Мақсадимиз аҳоли-дан қўлёзма китоблар йиғиб келтириш эди. Мен, ҳар эҳтимолга қарши, қалин пиджак ҳам олволгандим. Йўл-га отланаётганимизда Асомиддин пиджакимга ишора қилиб деди:

— Кун иссиқ-ку, буни бошингизга урасизми?

— Керакли тошининг оғири йўқ, — дедим мен қўпни қўрган тажрибали одамдек.

Самарқандга етиб боргач, Сиёб бозори яқинидаги меҳмонхонага жойлашдик. Ўз мақсадимиз ҳақида ша-ҳар радиоси орқали эълон ҳам бердик. Эртасига бир яхдудий зиёлиси бизни сўроқлаб келди. Унда ҳуснихат билан ёзилган, миниатюра суратлари бўлган чарм му-қовали иккита нафис қўлёзма китоб бор экан. Омади-миз келганига сўнониб, тезда нархини келишиб сотиб олдик. Бир неча кундан кейин Муродов домла тўплан-ган китобларни олиб Тошкентга қайтдилар. Биз изла-нишни давом эттириб, Қашқадарёга жўнадик. Китоб шаҳрига етгач, дарё бўйидаги чойхонада чой ичиш ба-хонасида яқинимизда ўтирган одамларни секин суҳ-батга тортидик. Энг аввало шаҳарга нега Китоб деб ном берилганини сўрадик. Одамлардан бири бизга тушун-тирди:

— Асл номи Китоб эмас, балки «Кифти об», яъни «Сув бўйи» маъносини билдирган. Халқ тилида кейин-чалик Китобга айланиб кетган.

Суҳбатимиз бироз кўр олган, қўлёзма китоблардан гап очдик. Кимда қўлёзма китоблар бўлса, яхши нарх-да сотиб олажакимизни айтдик. Ҳамма жимиб қолди, баъзилар ҳатто ўзини четга тортиди. Лекин боя шаҳар номининг маъносини айтган одам олим эканлигини ани-лаган ва ниятимиз эзгулигига ишонч ҳосил қилган бўлса керак, уйига бориб, бир неча эски китоб қўлти-лаб келди. Китобларни кўздан кечириб яхши баҳола-дик. Сўнгра пулни кимга тўлаётганимизни қайд этиш учун унинг паспортини сўрадик. Шунда атрофдаги ода-млардан баъзилари унга «Паспортингни ёзиб олишгач, изингдан келиб ҳолингни хароб қилишди», — деган маъмунда гап қотишди. Лекин китоблар эгаси уларга жавобан: «Булар унақа одамларга ўхшамайдилар. Гап-сўзларидан ҳам олим эканликлари кўриниб турибди. Яхшиси, сизларда ҳам шунча китоблар бўлса келти-ринглар. Ўзимиз ўқий олмагач, лоқал олимлар элу юрт-ни уларнинг маъносидан баҳраманд этишсин», — деди. Хўллас, бу шаҳарда китоблардан ташқари ўзимизга ях-шигина ёрдамчи топдик.

Чойхонадан қайтган, бир меҳмонхонага жойлашдик. Анча пайтгача харид қилинган қўлёзмаларни кўздан ке-чириб бир-биримизга таърифладик. Ўша пайтларда па-

ловнинг консерваси бўларди. Кечки овқатга шундан бир қутисини очиб, иситдик. Роса чарчаган эканимиз, ов-қатдан сўнг тезда дам олиш учун ўринга ётдик. Шунда Асомиддин: «Ха, дўстим Азизхон, ҳали бу китоб излаб сарсон бўлганимиз меҳмонхоналарда консерва ёб ке-чириб ётганларимизни эслаб юрармиз», — деган ҳамон ёдимда.

Қашқадарёнинг яна баъзи жойларида бўлгач, Самар-қандга қайтиб келдик. Асомиддин баъзи ишлар туфайли бир неча кун шу ерда қоладиган бўлди. Мен Қашқада-рёдан келтирган китобларимизни олиб Тошкентга жў-надим. Пиджакни бирон марта киймаганим ва бунга мутлақо эҳтиёж бўлмаганидан уни буткул унутиб, Са-марқанддаги меҳмонхонада қолирибман. Бу мутлақо эсимда йўқ эди. Асомиддин қайтиб келганидан сўнг у-рашганимизда, у менга пид-жакимни узатиб шундай де-ди:

— Молтопарингизни қол-дириб келибсиз-ку, Азизхон!

— Молтопар эмас, китоб-топар бу, шунинг учун сиз-г-ша қолдириб келгандим, — дедим ҳазиллашиб.

— Раҳмат сизга, бу сафарда одатдагидан кўра кўп-роқ китоб йиққаннимизнинг сири энди менга аён бўлди, — деди Асомиддин ҳам ҳазилга ҳазил билан жавоб қайтариб.

Асомиддин ЎРИНБОЕВ ҲИКОЯСИ:

— Тахминан 1960 йилда домламиз Абдуқодир Муро-дов билан Хоразмга сафар қилдик. Хива атрофини ма-шинада айланиб ўтаётиб, дарвозаси очик бир ҳовлида ҳовуз бўйида ўтирган қарияни қўриб қолдик. Машина-дан тушиб дарвозадан ичкарига кирдик, чол билан са-ломлашдик. Унинг кўзи ожиз экан. Бизни илиқ қарши олиб, супага таклиф қилди. Ундан-бундан суҳбат бош-ладик. Чол бизнинг Хоразм тарихи ва маданияти ҳақи-даги сўзларимизни қизиқиб, жон қулоғи билан тингла-ди. Ўзи ҳам баъзи нарсаларни гапириб берди. Ўртадан бегоналик кўтарилгандан сўнг ётиги билан муддаога кўчдик. Чол бироз ўйланиб тургач, ёшлигида жилда қол-линган бир Қуръон китобини ошхонадаги мўркон ёнига олиб қўйишганини, бу жилд ўшандан бери осмилқ тур-ганини айтди. Бизнинг илтимосимизга қура келишини чакирди. Аёл ошхонага кириб кетиб, кўп ўтмай дуд бос-ган жилдони олиб чиқди. Очмоқчи бўлиб кўл теккизиш-миз билан жилд ўз-ўзидан тўзиб кетди. Ичидан Қуръон чиқди. Унинг муқовасини ҳам дуд қоплаган, четлари уваланиб кетган эди. Аввайлаб оңгандик, орасидан юп-қароқ бир китоб чиқди. Ўқиб кўрсак, майда хат билан ёзилган бу китоб ўзбекча бўлиб, шоир Мунисининг де-вони экан. Хонадондаги ягона Қуръонни сўрашни одоб-дан эмас деб билдик. Аммо девонни бизга сотишларини сўрадик. Китоб давлат муҳофазасига олинишини, олимлар ундан фойдаланадиган, эҳтимол нашр қилишлари ҳам мумкинлигини тушунтирдик. Овозимиздаги илтижо оҳанги таъсир қилдими, ҳартугул, чол ўзимиз белгила-ган баҳода китобни бизга берди.

Тошкентга қайтгандан сўнг ўтказилган қиёсий тадқи-қотлар натижасида биз топиб келган девон Мунисининг ўз қўли билан кўчирилган беҳад қимматли ва табаррук нусха эканлиги маълум бўлди. Қувончимизнинг чеки-чегараси йўқ эди. Чунки бу китоб Хоразм адабий муҳи-ти, умуман мумтоз ўзбек адабиётида муҳим ўрин эгал-ловчи Мунис иходини ўрганиш учун асл ва мўтабар бир манба эди. Топилма ҳақида матбуотда мақолалар эълон қилинди. Қўлёзманинг аҳамияти ва қимматини ҳисобга олиб, собиқ эгасига яна қўшимча пул жўна-дик. Бунга жавобан ва қўлёзма хусусида матбуотда бе-рилган мақолалар муносабати билан Хоразмдан олим-ларга миннатдорчилик билдирилган хат келди.

Қаранг-а, бу китоб неча йиллар давомида Қуръони қарим орасида турибди, демакки, бобомиз асарини ав-лодлар учун қодир Оллоҳнинг ўзи асрабди.

Ҳулом КАРИМ,
ЎзФА Абу Райҳон Беруний номидаги
Шарқшунослик институти илмий ходими

ИНСОНДАН НИМА ҚОЛАДИ?

Усмон Носир кўчасида Жанубий темир йўл бекатидан бе-рироқда китоб дўконига қўйилм тушиб, анча-мунча китоблар чиққанини кўрдим. Сирожиiddин Саййиднинг «Ватанини ўргани-»ш», Амир Худойбердиннинг «Дунё ва мен» китобларини шу ерда туриб анча арақладим ва уларни сотиб олдим. Ўйга келиб бу китобларни иштиёқ билан ўқидим. Улардаги кечин-малар, хис-туйғулар билан дардхаш, ҳамфирқ, ҳамнафас чи-киб қолдик. Гарчи «Ватанини ўрганиш» деган ном қўлланмага ўхшаброк менга ёқинирамаган бўлса ҳам, шеърлар манзур бўлди.

Юртим, менга зар керакмас зарларингдан,
Киприкларим ўпсалар бас гардларингдан,
Мен бир насим бўлиб келдим, мен бир насим,
Айтиб ўтсам дейман кўна дардларингдан. —
дейди шоир «Юртининг кўна дардлари» шеърда.
Умуман шоирларга дардчилик, хонанишлик, ёлғизлик қўп-роқ хос ва буни тўғри тушунмоқ керак. Кимдир ҳатто шоир-ларни замонасининг ўғай фарзандларини деб атаганининг ҳам маълум маънода жони бор. Ўёе бунни тасдиқлагандй Абдулла Ориповнинг шундай сатрлари ҳам йўқ эмас:

Бахтиёр ҳар дилга ошно топилгай,
Ғуссали юракка лекин йўқ ҳамдаг,
Дўстлар эшиги ҳам так-так ёпилгай,
Ғуссали қалб у ён гар қўйса қадам
Сирожиiddин Саййиднинг «Ватанини ўрганиш» тўпламида ҳам шу руҳдаги мисралар, турткилар қўлиги диққатимни торти-ди:

Сиздан тоғ қолгайдир, доғлар тўла тоғ,
Сиздан бог қолгайдир, зоглар тўла бог,
Мендан тоғ қолмагай, қолмагай бог ҳам,
Мендан доғ қолгайдир, боглар тўла доғ,
Яна:

Танимда ям-яшил япроқ бўлган дард,
Кўнгли жаҳонига тупроқ бўлган дард.
Қанчалар кўп, узок чекканми сайин,
Ҳаргиз қамайганим кўпроқ бўлган дард.
Инсон қалби фақат шодликка эмас, балки қайғу-ҳасратга ҳам мойил. Дарвоқе, ҳасрат бир ўзига маълум бўллар билан инсон кўнглини поклайди, иймонини мустақамлайди, қомил-лика элтади. Дард чекмай қалб ҳалим бўлмас. Дард ён-атрофдагиларни тушунишга, шодлиқни қадрлашга ўргатади.
Эҳтимол шу боис шоирлар кўнгли ҳасратлишин бўлар. Эҳтимол, шу боис истеъдодлилар кўнгли дарду алам қўбаси-га айланар.

Сирожиiddин Саййид ёзади:
Эй, сен, Андижонда йилгалан бўлбул,
Эй, сен, Самарқандда қуйиб ўтган гул,
Нечун нолишингдан мен бўлдим адо?
Бўлган сен, мен нечун бунда бўлдим қул?
Шоир бошқалар деди билан яхши билмиш қобилиятига эга. Шоирлиқда инсонни нозик туйиш ҳаياتини, ўзлигини тушуниш, англаш бор. Халқ дарди, унинг ўй-тавишлари, орзу-умидла-ри билан яшагани, нафас олгани учун ҳам шоир қомил ишонч билан «она халқим» дея ёзса, бунга ҳаққа каби тўлолади. Аб-дулла Орипов ёзган эди:

Азиз элим, ўзинг, тўққан амалларастдан,
Қачон ахир қутулгайсан, ўйлаганим шу.
Сени ким ҳам олиб чиқар тубандан, пастанд,
Пешонамда қотган шўринг кетарми, ёху.
Сиз қайдасиз, бағри жаҳон азамат эрлар,
Сен қайдасан, покдоним зот, фидойи инсон.
Таржаб кетар чўпони йўқ сурат ҳам дەرвар,
Қайда доно жим ўтирса, сайраган нодон.

Фидойилик шоирлиқнинг аввалиг белгиси. Шоирнинггина эшиги гулдан бўлиши мумкин. Фақат қалби дарё инсонгина, фақат меҳри беперён, иймони бутун, эътиқоди мустаҳкам фақат туғишганларигина эмас, жамаки инсонларни қадрловчи, инсон учун жонини баҳишда этишга ҳозир фидойи жонига дилида остана ясай олади. Шоир дили худди оҳангбоз каби дарду ҳасрат билан йўлдош тутинган. Бунн Сирожиiddин жуда чироили таърифлайди:

Яраб қоларми деб бирор кунимга,
Ҳасрат сотиб олдим сўнгги пулимга.
Энди иккимиз ҳам исмониймиз,
Қанча ўрнасак ҳам исмон тўнимга.
Бирок дунёда муҳаббатдан, ёр васлидан ҳам, «севгидан ҳам ширин»роқ неъмат, саодат бор! — дейди шоир бизни аввали-га ҳайрон қолдириб. Ва изох беради:
Гарчи севиғ асалдир, қандидир,
Барча диллар унга пайвандидир,
Севгидан ҳам ширин фарзандидир,
Билмаганлар бунн билмайдир.

Онасини севамаган инсон бошқаларини ҳам, фарзандларини ҳам, ҳатто она-ватанини ҳам сева олмайди. Сирожиiddин Саййиднинг «Елворси», «Тавалло» шеър-мунжотлари оннга бўлган муҳаббат, ўзбек болаларининг оналарига муҳаббати-нинг бетакдор намуналарни қаторидан муносиб жой олишга шубҳа йўқ.

Жудойлик дардидан қалбимда яра,
Худойим сен энди онамни асра!
Отамнинг ўрни бўш. Қарзим — ҳасратим,
Худойим, онамни энди асрагин, —
Мисраларининг қўқлам эпкинидай энгил ва нафислиги, тоғ шалоласидай қўйилиб келиши, халқона иборалар, ўқатиш-лар, қутилмаган ташбаҳаларга, халқона оҳангларга бойлиги ўзига тортади. Уларда аини шу бизнинг замонамиз оҳанглари ян-г-раб туради. Ҳақиқатдан, юракда битилган, самимий шеърлар.
Абдул ҲАМИД

УМУМТУРКИЙ ЖАРАЁН

рилиши ва янги усулдаги таълим тизимини жорий қи-лиш борасида қатор ишларни амалга оширди.

XIX аср ўрталари ва XX аср бошларида Россия, Тур-кистон, Кавказ ва Озарбойжон, Идил-Урал ва Қиримда оммавий янгилашни ҳаракатини қўришимиз мумкин. Бу ҳаракатни юзага келтирган ҳадидларнинг айримлари ҳақидагина сўз юритдик, ҳолос. Аммо ўз даврининг энг кўзга қўринган сиймочини, назарий ва амалий фаолияти билан ҳадидчилик ҳаракати шаклланиши ва ривожига катта ҳисса қўшган Исмоилбей Гаспирали ҳақида га-пирмасдан бўлмайди. Шаҳобиддин Маржонийнинг шо-гирди бўлган Исмоилбей Гаспирали ўзи ҳам қўлаб зиёлиларга устоз бўлди. Исмоилбей Гаспирали 1851 йилда Қиримнинг Боғчасарой шаҳри яқинида дунёга келди. Москвада таҳсил олди. Франция ва Туркияда яшарди. 1875—81 йилларда Боғчасаройда ўқитувчилик қилди, ҳокимиятнинг раҳбар лавозимларида ишларди. 1881 йилда «Таврида» газетасида эълон қилган мақо-ласида у ўзининг амалий дастурини шундай ифода эт-ган эди:

— Миллий маориф тизимини ислоҳ этиш;
— Миллий маориф тизимини моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш учун «Жамияти Хайрия»ларни ташкил этиш;
— Туркий халқларининг умумий миллий матбуо-тини ташкил этиш;
— Мусулмон хотин-қизларини озод этиш;
— Миллий мутахассис ва зиёлиларни етишти-риш учун шароит яратиш.

Ушбу дастурдаида кўрсатилган вазифаларни у 1883 йил-дан чиқа бошлаган «Таржимон» газетасида ҳам илгари суради. Назарий гоғларини ҳаётга тадбиқ этиб, 1884 йилда Боғчасаройда биринчи янги усулдаги мактабни очади.

Исмоилбей Гаспиралининг гоғлари ва амалий фао-лияти катта таъсир қўйган эга эди. «Таржимон» газета-си Русия ҳудудида нашр этилган биринчи туркий тил-даги газета бўлиши билан бирга, бир қатор халқлар тақдирда, миллий янгилашни ҳаракати ривожига, ун-дан ўсиб чиққан миллий озодлик ҳаракати жараёнида тугган ўрни алоҳида эди. Чунки, 1883 йилдан 1916 йил-гача 33 йил умр кўрган бу газета Қоҳирадан Қошғарга, Қозондан Хиндистонга қадар тарқалар ва ўз даврининг энг кўп ўқилган нашри эди. Дастлаб, газетанинг 300 обуначиси бўлса, 1885 йилга келиб уларнинг сони ми-нгга етди. Улардан 300 таси Қиримда, 300 таси Идил — Уралда, 15 таси Доғистонда, 50 таси Сибирда, 200 таси Туркистонда эди. (Нодир Давлат. Ўша китоб, 36-

бет).

Юқориди айтганимиздек, Исмоилбей Гаспирали 1884 йилда Қиримда илк «Усули ҳадид» мактабини очиб, маориф соҳасидаги гоғларини «Таржимон» газетасида эълон қила бошларди. Бу маориф тизими олдиди, И. Гаспирали фикрича, ушбу вазифалар турар эди:

— Мактаб мадрасадан ажралиб чиқади;
— Бошланғич синфлар учун алоҳида ўқитувчи-лар ташкилланади;
— Ўқитувчи «садақа» эмас, ойлик маош олади;
— Ўқини ва ёзиш эски «ҳижжалама» йўли билан эмас, янги «алифбо» китоблари воситасида ўрга-тилади;
— Фақатгина ўқиш эмас, шу билан бирга ёзиш-га ҳам аҳамият берилади;
— Қизлар учун ҳам алоҳида мактаблар очилиб, у ерда ўқиш ва ёзишга алоҳида эътибор берила-ди;
— Ўқитиш маълум бир Дастур асосида ва дарс-ликлар воситасида олиб борилади.

Исмоилбей Гаспирали Қиримда бошлаган «Усули жа-дид» ҳаракати вақт ўтиши билан мевасини бера бош-ларди. 1904 йилга келиб Русиянинг ўзида беш мингга яқин «Усули ҳадид» мактаби очилди. Энди бу ҳаракат Туркистонга ҳам ёйилди. Аммо Туркистон мустамлака волийси Кауфманн янги маориф тизимини қорлик учун таҳликали олиб, мактабларни ёпади ва икки тилда (рус ва маҳаллий) таълим берадиган мактаблар очади. Биринчи бундай мактаб 1894 йилда очилиб, 1915 йил-да уларнинг сони тўқсонга етди. Фақат бу мактабларда ўқиган ўқувчиларнинг 95 фойизи рус болалари эди. 1879 — 1904 йиллар орасида Нодир Давлатнинг ёзишча «Тошкент ўқитувчилар мактабини» битирган 415 бола-дан 65 таси туркий миллат вакили (11 ўзбек, туркман ва татар, 54 таси эса қозоқ ва киргиз) эди.

Туркистон зиёлилари ва аҳолисининг катта қисми «Усули ҳадид» мактаблари очилишининг тарафдори эди-лар. Чунки бу — фарзандлар келажаги, ўлка келажаги билан боғлиқ бўлган масала эди. И. Гаспирали ҳам бунн жуда хоҳлар эди. Шунинг учун бироз аввал барча фикрларини қозғога тушириб, бу ҳужжатни Русия ҳуку-матиға, нусхасини эса Туркистон Бош волийси Н. О. Розенбаҳга юборади. Аммо натижа кутгандек бўлмади. Шундан кейин, ўзи билан дўстлик алоқаларида бўлган Бухоро амири Абдулахадга мурожаат этиб, янги усул-даги мактабларни Туркистоннинг бир қисми бўлган Бу-хорода очишга қарор қилди. Амир Абдулахад 1893 йилнинг бошларида Русия зиёрати сирасида Боғчаса-

ройга келиб Исмоилбей Гаспирали билан танишган, у билан узок суҳбатда бўлган эди. Ўша учрашув чоғида у Бухорога таклиф этилган эди.

И. Гаспирали Амир Абдулахаднинг таклифини мам-нуният билан қабул қилиб, 1893 йилнинг май ойи охи-рларида Бухорога таъриф буорди. Сафари давомида Самарқанд ва Тошкентда ҳам бўлиб бир қатор эски усул мактабларини зиёрат қилди. У ерда мутасадди раҳбарлар, шу жумладан, Н. Остроумов билан Туркис-тондаги маориф тизими ҳақида суҳбатлашарди.

Амир Абдулахаднинг Шаҳрисабздаги ёзги қарорго-ҳига келган Гаспирали самимий қаршиланарди. Узун-дан-узун суҳбатлар чоғида ўз фикрларига хайрихоҳлик топади. Аммо шунга қарамасдан, моҳият ва эътибор билан кўзланган натижасига эриша олмайди. Сабаби, бу вақтга келиб, Бухоро амири чор ҳукуматидан изн олмай туриб бирор масалани ўзи билганича хал этиш-га қурби келмасди. (Меҳмет Сарой. Турк дунёсида мао-риф ислоҳоти ва Гаспирали Исмоилбей (1851—1914). Анкара, 1987. 49-бет).

Мана шундай мураккаб бир вазиятда Туркистон зиё-лилари миллий бурчларини адо этишга бел боғлаган эдилар. Зотан, Туркистонда бу ҳаракатнинг маълум бир илдилари ҳам мавжуд эди. Бухоро ва Самарқанд ҳу-дудларида маориф тизими ислоҳ этилиши лозимлиги ҳақида илк бор Аҳмад Дониш гапирган эди. У Бухоро хонлиги чор қўшинлари томонидан ағдарилгандан кейин бир неча марта Русияга бориб келарди. У ерда кўрганлари уни бу фикрга келишга мажбур қиларди. Исло-ҳот ҳақидаги гоғларини ўзининг «Наводир-ул вақое» ва «Таржима-и ахвол-и Амирон-и Бухоро-и» Шариф» асарларида баён қиларди. Бундан ташқари, Туркистон-да ҳадидчиликнинг шаклланишига И. Гаспиралининг «Таржимон» газетаси, Қозон ва Озарбойжондан келган турли адабиётлар, «Еш турклар» номли усмонли мил-лий ҳаракатнинг таъсири катта бўлди.

Натижада, бундай мактаблар Туркистонда ҳам очила бошларди. «Усули ҳадид» маориф тизимидagi илк мак-таб 1900 йилда Бухорода Мулла Жўрабой томонидан очилди. Умри қисқа бўлган бу мактаб уч ойдан сўнг ёпилиди. Тошкентда бундай мактаб 1901 йилда Мунав-вар Қори томонидан очилди. 1908 йилда янги усулдаги мактаблар сони 92 тага етди. 1914 йилда эса уларнинг сони юздан ошди. 1910-15 йиллар орасида Туркистон-да 80 та «Усули ҳадид» мактаби очилди. Булардан 28 таси Фарғонада, 10 таси Тошкент ва Сирдарёда, 5 та-си Самарқандда, 7 таси бошқа ерларда (Нодир Дав-лат. Ўша китоб, 32-бет). Саййид Расул Хўжанинг «Усто-зи

ДИЛАЛ ТИЛМОЧИ

Униб-ўсган тупроғингга муҳаббат қўйиш, унга садоқат кўрсатиш, сени қанотига олган халқнинг тилини севиш, удумларини кадрлаш онанинг оқ сўтини оқлаш билан баробар улғушди. Тошкентда туғилиб шунда камол топиб, умргузаронлик қилаётган адиба, шоира ва таржимон Зоя Тумановани Ўзбекистоннинг чинакам содиқ фарзанди, ўзбек халқининг дўсти, ҳабиби деса аризиғлик. Бу камтарин жонфидо аёлининг тақдир, дардлари, қувончлари борлигини айтишнинг ҳар бир кечирган яхши кўнлари, адабий ҳаётимизнинг ютуқлари, янгиликларига чамбарчас боғланиб кетган. Асли муаллима бўлган бу аёл ўз тақдирини иходкор, таржимон Рауф Ғалимов билан боғлади. Рауф ака ўзбек тилининг билимдон, улкан шоирларимизнинг эҳтиросли муҳлиси ва таржимони эди.

Адабий оилда толе бир йўла қўш чироқ ёкиб берди: эгизак фарзандлар туғилди. Беланчак бошида алла айта туриб, Зояхоним ўзбекча шеърларни рус тилига таржима қилди. Оғир бетоблик Рауф акани тўшаққа михлаб қўйди: сабр-матонатли шоира рўзгорининг эркак қиладиган оғир ишларини ҳам назик елкасига олди. Узоқ йиллар умр йўлдошининг тамгин қўзлари-га нур, ҳорғин чехрасига мадор берди.

Фарзандлар йўлга кирди, улғайди, учирма бўлишди. Зояхоним таржимасида шеърини ва насрий асарлар кетма-кет чоп этилди, ўзбек адабиётининг сара намуналари рус китобхоналари мулғига айлана борди. Одатда кўп таржимонлар бир тилдан иккинчи тилга асарни таржима қилаётганларида сўзма-сўз таржимадан фойдаланадилар. Зояхоним эса ўзбек тилини назик ҳис қилади, яхши тушунади, муаллиф билан баъзи сўзларнинг аниқлаштириб олган, асл манбадан таржимага қилишга ўтиради. Ўзбек тилининг бой ва жозибали мусикаси, халқнинг ўзидай бағри кенглиги, салобати унинг таржималарида балқиб туради.

Унинг ўзи ҳам болалар учун шўх-қувноқ шеърлар, катталар учун ҳикоялар, романлар битди.

Ғафур Ғулом ва Шайхзода, Зулфия ва Миртемир сатрлари Зояхоним меҳнати туфайли рус тилида жаранглади. Қудрат Ҳикматнинг қурч ва пишик шеърлари, Қуддус Мухаммадийнинг баҳшиёна мисраларини Зояхоним маҳорат билан ўзбекчалаштирган. Учрашувларда шоирамиз ўзбек шоирларининг асарларини ўз таржимасида меҳр билан қўиб беради. Жуда ширин бир лаҳжада ўз шеърларининг ўзбекча таржималаридан ҳам ёд айтиди. Шу тупроқда бир умр яшаб битта ўзбекча каломни ўрганмаганлар даврасида бундай жасоратни кўриб Зоя Александрованинг ўзбек тилига, ўзбек элига чексиз муҳаббатига тан бермай иложингиз йўқ.

Мен Зояхонимни илк таниган йилларимда у сочлари қуюқ шалопадий елкаларига ёйилган, юзлари қилиб турғувчи хуш-руйгина аёл эди. Дўрмондаги аргувонлар соясида гоҳ урчқ тўқиб, гоҳ китоб ўқиб, гоҳ салқин сўридаги ўзбекча кўрпачаларда муқ тушиб таржима қилаётган Зояхоним... Гоҳ нарийётлар, газета ва журналлар тахирини останада шовиб келатган Зояхоним... Байрамлар, ўзбек адабларининг таваллуд кўнлари олдидан Зояхонимни тахиринлар тахирини қўйишди. Кўнгли очик, интизомли, ҳокисор Зояхоним меҳнатдан чарчамайди, тинмайди, ўз сафдошлари асарларини тезроқ рус муҳлисига етказиб бериши ўз бурчи деб билади. Унинг камтарин хонасидаги китоб жовонларини беэган оғир таржима асарлари, ўқувчи дафтарларида ҳафсала билан тартиб бериб ёзилган таржима асарлари рўйхати унинг бебаҳо бойлиги, қирқ йиллик машаққатли илҳом тўнларида орттирган эскирмас давлатидир.

Тақдир уни бахт билан кўпам сийламаган: турмушдан, бозордан, рўзгордан, болалар меҳнатидан, бутун эса набиралар парвариишдан вақт чегириб ҳамон тўнлар — икки ҳуфтонгача калам билан сирлашади. Унинг пешона тери олижаноиб ишга ҳизмат қилади: ўз таржималари оркали дилдан дилга кўприк ташлаб, дўстлик ришталарини маҳкамлайди, дил билан дилни, эл билан элни бир-бирига боғлайди, яқин қилади. Икки халқ шоирлари, нафис адабиёт мухбирлари орасида тилмочлик, бадиий элчилик русумини бажо келтиради. Сўз билан, шеър билан элни бўлмок эса не ажиб бахтдир, Зояхоним! Етмишга етганингиз муборак бўлсин!

Ойдин ХОЖИЕВА

УЗИЛГАН БИР КИПРИК АБАД ЙЎҚОЛМАС

Одамлар, авайланг, бир-бирингизни, Гул ҳам, муҳаббат ҳам тирикча керак.

Ушбу мисралар назик ҳаёл шоира Саида Зуннунова қаламига мансуб. Бу сатрларнинг битилганига неча йиллар бўлдикин? Эрта баҳор бинафшасидаги орамиздан кетган нафис сўз устаси Саидхонимнинг дилбар қўшиқлари ҳар субҳидан янграйди. Дилмишга ҳаяжон солади. Қулоғимизга ҳаёт нағмаларидай ёқади. Муборак Рамазон ҳайити кўнлари қор ўртасида, сукунат қўйида сирларга тўлиб ётган устозлар қабрига гул қўйган шоирлар устозлари руҳларини шод этганидан гоҳ мутаассир бўлдим. Зулфияхоним ҳокимийлари узра чўғдай чингуллар гилам бўлиб ётарди. Зарифахоним, Кибриёхоним, Саидхоним, Мукаррамахоним ва устози аржумандлар: Ғафур Ғулом, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Уйғун, Миртемир, Шайхзода, Мамарасул Бобоев, Шукр Бурхон, Ботир Зокиров... Халқнинг ёдида барҳаёт азиз сиймолар пойида сукут сақламок руҳи поклайди.

Февралнинг бу гагги шанбасида Дўрмонда унутилмас Абдулла Қаҳҳордан қолган сўлим чорбоғда, муҳтарам Саид Аҳмад хонадонига яна шоғирлар ҳам бўлишди. Устозлар ҳақида дилкаш сўхбат бошланди. Саидхонимнинг назокатли, дардли, журътли мисралари янгради...

Ойдин Хожиева, Олмос, Турсуной Содиқова, Шарифа Салимовалар меҳрибон устозларини ёдладилар. Шоиранинг қизи Нодира бадастур бека бўлиб меҳмонларни қутиб олди. Олис-ларда — Чимёнинг бўрсилдоқ қорларига офтоб нурулари тобланади. Дўрмоннинг ҳаёичан дарахтларида қамолар бўртиб турибди. Аргувон салобатли мўйсифидай савлат тўкиб туради. Саидхонимнинг неваралари Саида ва Камолла, Ғафур Ғуломнинг эвараси Ғафуржон Дўрмон боғининг ўлкаларида қийиклардай иргиллаб ўйнайдилар. Дўрмон ҳаволарида баҳорнинг сарин ва тиник нафаси кезади: ариқлар лабида ёшилётган майсалар, уйғоқ баҳор, ўтганлар ёди тирик ва навқирон шеър бўлиб юракларга ҳарорат бағишлайди.

О. МУРОДОВА

Миллий Матан
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАҒУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган. Буюртма: Г — 0112. Сотувда нархи эркин. Ҳажми 2 босма табоқ.

Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Хушёр ўқувчи сезган бўлса керак, газетамизда асарлари чоп қилинаётган шоир иходкорларда бир хислат бор. Тирикчилиги шеърятга суяниб қолмаган, балки эркинлик, бағри кенгликни, дилидагини пул учун битмайд. Ғани ака Абдулла ўғли ҳам Тошкент вилоятида Зангиота туманида боғбон бўлиб ишлайди.

Ижоди табиат ила уйғунлашиб кетган. Инсон ва табиат орасида фарқ ягона, яъни табиатни ўз тили, ижоди ва ҳаёти бор. Шоир эса уни бизга «таржима» қилиб беради, холос. Она-табиат ила фарзандининг тили ва дили бирлигини ўзингиз ўқиб биласиз.

Ғани Абдуллаев — Зангиота туманидаги «Наврўз» жамоа ҳўжалигида боғбончилик қилиш билан бирга бадиий ижод билан ҳам шугулланади. «Жийдага ослган беланчак», «Содда гулларим», «Боғбон қалби», «Қўнғироқча», «Ўйлаб топилмаган қатралар» китобларини эълон қилган.

Яқинда «Чўлпон» нашриёти боғбон шоирнинг «Боғбон сўзи» китобини нашрдан чикарди. Қўйида китобга кирган айрим қатраларни эълон қилдик.

БЕХУДА ҚАРСАК

— Ҳосилга кирдингу хуснингни йўқотдинг. Болаларнинг ол калтак, сур калтагидан шохларинг узук-юлук. Оғир юкдан белинг майишиб бошинг ерга тегай дейди. Мунча ўзингни қийнамасанг? — деди терак ёнидаги олма дарахтига.

— Менга ачинапсанми ёки...

— Ачинапман.

— Менга ачинмасанг ҳам бўлади.

— Қизиқ, нега?

— Меваларимни одамлар баҳам кўрса, чарчоғим босилади. Уйрим Бекор ўтмаяпти, дейман. Қийналганимга армон қилмайман.

Терак бу жавобнинг ўзига ҳам тегишли эканини пайқаб, хушёр тортиди. Бировларга бекорга қарсақ чалиб ўтказаятган умрига афсус қила бошлади.

ҚИСМАТ

Жийда дарахтининг юқори шохи пасткисига мақтанди: — Қандай бахтлиман. Қуёш нурига аввал мен тўяман. Меваларимни қара, қип-қизил, маржондек. Мазаси ҳам шунга яраша. Сеники эса офтоб кўрмаганидан хом ва нордон. Бу камситишдан пастки шох ҳафа бўлди.

Бир кун ширага тўлган меваларини қўтаролмай қолган юқори шох қарсиллаб пастки шохнинг устига тушди.

— Кўрманг. Танангиз бутқондан узилганича йўқ. Сизни қўтариб тураман, — далда берди унга камтарин шох.

Бироз вақт ўтгач, силкиши босилиб, сал ўзига келган шох пасткисининг елкасига бош қўйганини сезиб, ингради: — Вой, ўлмасам, келиб-келиб сенга суяндимми?!

ЎЗИ ТОБЛАНМАЙ

Пичоқ:

— Белинг борган сари хипча бўлиб боряптими?!

Қумқайроқ:

— Оловда тобланмаган эканман. Сени ишга қайрай бериб қумларимдан айрилдим-ку, яна менга таъна қиласан.

ТЎЛҚИН ВА НИХОЛ

Йўлбарсдек пастта отилаётган шаршаранинг зарбидан ҳосил бўлган тўлқинларнинг тинимсиз «болиши» қирғоқни метин-заранг қилган.

Илдиз қўллари билан зарангчи чангаллаб ушлаган ниҳол туну кун безовта.

Тўлқин ниҳолдан хавфсирайди: — «Бечора қирғоқдан узилиб кетса-я».

— Нима азоб далғовли жойда, — дейди тўлқин ниҳолга бош уриб.

— Не қилай. Униб-ўсган заранг жойим ўлан тўшагим. Қийналсам ҳам, шу ватан жойимни тарк этолмайман.

Ниҳол тўлқинларнинг ялангшидан очилиб қолган илдиэлари билан «Онам» дея қирғоқни қучганча умид билан яшайди.

ТАЪЗИМ

— Бардошига балли, — дейман тошдек заранг ерни ёриб чиққан ниҳолга илҳосим ошиб, — ёрғу дунёни қургунча қанча азобга дош берган бу пахлаван. Сомон янглиғ ранги ҳам гувоҳлик бериб турибди бунга.

Шу баҳона бўлди-ю атайин юмшоқ ерга эккан уруғимнинг униб чиқмаганидан хафаман: Сара эди-ку. Миқ этмай ётибди-я! Деҳдон отамнинг: «Уруғ ерда қолмайди, ёрнинг шаънига фақат яхши сўз лойиқ», деганини эслаб ерни чўқиладим. Уруғнинг мағзини қурт сўриб кетган экан. Шошиб қилган таънам учун уэр, дея ерга бош эгдим.

ЕНГИЛТАҚ

Яп-янги, енгил кетмон қўлда тез-тез ишлагач, залворлисининг ёнига келди:

— Пича дам олай. Яна ишга тушаман. Қўлга ёқиб қолдим. Сен оғирроқсан-да, уни толиқтирасан, — дея ярқиллаб ишлайди.

— Майли, кўнглим бирдек. Омадинг кела берсин, — ишга кузатди «рақибни» залворли кетмон.

Янгисининг ҳаракати тез-у аммо ишда на барака, на сифат бор. Сал қаттиқроқ жой келса зириллайди. Бундан қўлнинг тоқати тоқ бўлиб, ерни зарб билан қопувди, бўғиздан дарз кетди.

— Енгилтақни ишлатман деб, билак ҳам толди, — деди қўл. — Эски бўлсам, меҳнатнинг оғир-енглиги чидатган оғирроқ кетмоним дуруст экан.

Залворли кетмоннинг зарбидан ер палахса-палахса бўлиб кетди. Юракка сабр-тоқат, куч бахш этди.

ЛАМПОЧКА ВА ШАМ

— Мен ёниб ёруғлик беряпман-ку, сенинг нима керагинг бор? — деди лампочка.

— Керақдирманки, эгам мени олиб келган, — жавоб қилди шам. Ногоҳан эсган шамолдан электр сими узилди. Ҳаммаёқ зимистон. Хонадондаги иш чала қолди. Хиёл вақт ўтмай шам ёнди. Ёруғидан ҳаракатлар яна ўз меъёрида. Кайфиятлар чоғ.

— Бошида билмай гапирган эканман... — деди лампочка шамнинг ёруғида ўзини қўрғач.

— Ёруғ кўнларинг ўта беради. Иложсиз қолган қунигга яраганимдан хурсандман, сени менинг ёруғимда ясашганини унутма, — деди шам.

Ғани АБДУЛЛАЕВ

Манзилмиш: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18. «Шарк» нашриёт-матбаа консерни босмаҳонаси. Танзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Навбатчи — Абдунаби ХАЙДАРОВ

1 2 3 4 5 6

берилади. Мирза Раҳим бу мансабда умрининг охиригача ишлади. 1908 йили Мақкага ҳаж сафарига отланади ва ўша ерда вафот этади.

Унинг 18 фарзанди (10 ўғил ва 8 қиз) бўлган. Кўплаб неваралар ва чеваралари ҳозир Наманган шаҳрида ва вилоят туманларида турли лавозимларда хизмат қилмоқдалар. Мен уларнинг бир нечаси билан суҳбатлашдим.

Кўрбошининг Наманган ва Андижон уездларида 50 ботмон (десантин) ери бўлиб, деҳқончилик билан шугулланган, пахта, шол, бўғдой ва арпа эккан. У қарчиғай овлашни ниҳоятда яхши кўрган. 1896 йили Наманган шаҳрининг вакили сифатида Москвада чор император Николай II нинг тахтта чиқиш тантаналарида қатнашган.

Ҳошимжон қори почанинг айтишларича, кўрбошининг эшиги олдидан доим арзи дод қилувчилар билан тўла бўлар экан. Ҳамманинг арзини тинглаб, адолатли ҳукми қақираб, ҳеч ким норози бўлиб кетмас экан.

Кўрбоши адолатли, ҳалол бўлгани, халқнинг ҳурмат-этиборини қозонгани учун доддоҳ (арзи ҳолин тингловчи, ҳақиқат ахтарувчи) лақабини олган. Подшоҳнинг бир неча нишонлари ва биринчи даражали фахрий чопон билан тақдирланган.

Кўрбоши доимо оддий чопон кийиб, бошига салла ўраб юрган, бош оқсоқоллар либосини киймаган. Ўша даврнинг ёш олим, адиб ва шоирларидан Лангарий (Иноятхон домла), Ибрагим Тўрақўрғоний, Нодим Намангоний ва Мулло Йўлдош Хилватийларга катта илтифотлар кўрсатган. Хилватий, Нодимлар унга атаб анчагина қасида, мадҳиялар битишган. Хилватий маълумотига қараганда, қўқонлик машҳур шоир Ҳожи Мухийи (1313 хижрий йили ҳумуд-с-сонийда (1895 йил ноябр) Наманганга Содиқбой, домла Иброҳим Охунд, домла Мирзо Қўрбошининг хонадонига шаҳарнинг кўзга кўринган олим-шоирлари, фозил кишилари билан бир неча бор учрашди, кўрбошидан кўп илтифотлар кўради. Қўқонга қайтгач, Мирзо Раҳим доддоҳ шаънига қасида-мақтуб битиб жўнатади. Қасидада кўрбошидан ташқари Иноятхон Эшон Лангарий, Мавлонхон Тўра Эшон, Бобохон Нодим, домла Хўсайн Охунд, Мирзо Ризо Қўрбоши, Мухаммад Содиқбой, домла Иброҳим Охунд, домла Мирзо Қўрбошин Охунд ва бошқалар Наманганнинг машҳур олим, фозиллари сифатида тилга олинган бўлади. Доддоҳ илтимоси билан Хилватий Мухийининг хатига маснавий усулида 124 байтдан иборат «экан» радиёли жавоб ёзади. Бу ҳолат уч бор тасқорланади. Доддоҳ илтимосига қура, Хилватийнинг учинчи жавоб қасидаси Мухийинга бағишлаб ёзилади.

Наманган ва Қўқон адабий муҳитини ўрганишда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, бу шеърлик маънавияти Хилватийнинг «Ўзқўл» қўлжазларида 1870 рақам билан сақланибган қўлжазларда тўла берилган. Мухийининг мактуб қасидаларида Мирзо Раҳим доддоҳ ва Наманганнинг бошқа фозил кишилари улғулини, улар шаънига мактублар айтилган, шаҳар халқининг мўъмин-мусулмонлиги, иймонлиги, саҳийлиги ва меҳмондўстлиги қўйилган. Биринчи қасиданинг матлаби шундай бошланади:

Эй, Наманган ахли, сизга дўстлик даркор экан,
Чўки сизларда русуми одамтайт бор экан.

Ҳожи Мухийининг 1900 йили Мирзо Раҳим Қўрбошига юборган учинчи мактуби ушбуди (Хилватий қўлжазаси, 1-девор, 152-варақ):

Эй, Намангон кишварига боадолат, доддоҳ,
Айласун сизни ҳаммиша Ҳақ саломат, доддоҳ.

Жумлан содоту ахли илм сиздин шодмон,
Сизга бир давлат Худодиндур иноят, доддоҳ.

Соҳиби хулқи ҳамида, мазҳари лутфи Илоҳ,
Эй такаллум чоғи бешак бафасоҳат, доддоҳ.

Истарам Ҳақдин ҳамиша давлату иқболингиз,
Айларам мадҳу дуолар ман давомат, доддоҳ.

Яхшиларни кўнглига топган экансиз баски жой,
Икки оламда етар ушбу саодат, доддоҳ.

Охиру бечораларга сиз паноху муттако,
Сизга ҳам бўлсун балога Ҳақ ҳимоят, доддоҳ.

Сизга баским иштиёқим беҳад беповён эрур,
Келмагай ҳаргиз қаламга бениҳоят, доддоҳ.

Ушбу феълнингиз муқаррар хуш келур Ҳақ наздида,
Ҳам Мухаммад мустафо айлар шарофат, доддоҳ.

Сизни кўрмоқлик учун кўп орузлар дилда бор,
Шарҳ айлаб бўлмагай беҳадду гоят, доддоҳ.

Ҳарна кўрган сиздин эҳсону мурувватларини ман,
Айларам дойим халойиққа ҳиқоят, доддоҳ.

Айласун афзун Худо иқболу умру давлатин,
Ҳам зийда айласун исззу шарофат, доддоҳ.

Дилга олинг бизни ҳам гоҳи, эй олий мақом,
Гоҳи бир мактуб ила айланг қаромат, доддоҳ.

Ҳожи Мухийи кеча-қундузлар салоти ҳамсада,
Айлагай сизни дуолар то қиёмат, доддоҳ.

Мирзо Раҳим доддоҳ каби инсонлар ҳаёти ҳозирги ёшлар, турли мансаб эгалари, раҳбар ҳодимлар учун ҳам намуна бўлиши турган гап.

Исматулла АБДУЛЛАЕВ,
профессор

Наманганлик машҳур шоир мулло Йўлдош Хилватий (1858-1922) нинг қўлжазаси девонларини нашрга тайёрлар эканман, улар фақат шеърлар мажмуасигина эмас, аяни чоғда шу ерлик танқиди ариблар, тарихий шакллар, олимлар, адиблар ҳақида муҳим маълумот берувчи қимматбаҳо манба эканлигига ҳам ишонч ҳосил қилдим. Қўлжазаларда улғу сиймолардан Иноятхон Лангарий (вафоти 1899 йил) Мирзо Раҳим Қўрбоши доддоҳ, шоирлардан Партав, Нодим Намангоний, Доғий, Наманганнинг бошқа илм ахллари, кўзга кўринган кишилари, савдогарлари, деҳқонлари, шунингдек, қўқонлик шоир Ҳожи Мухийи ҳақида ёзилган мадҳиялар, марсиялар мавжуд. Булар XIX асрнинг охири ва XX асрнинг биринчи чорағидати Наманган тарихи, маданияти ва адабиётини, Наманган ва Қўқон адабий муҳитини ўрганишда асқотадиган нодир маълумотлардир.

Қўйида ўз даврида ном қозонган азиз инсонлардан бири Мулло Мирзо Раҳим ҳожи Тошқуммад Мирза ўғлининг ҳаёти ва кўп хиррали меҳнат фаолияти ҳўсусида ҳикоя қилмоқчимиз.

Халқ орасида Мирзо Раҳим Қўрбоши, Доддоҳ номлари билан машҳур бўлган бу киши 1840 йили ҳозирги Янгиқўрғон туманининг Навқанд қишлоғида туғилган. Отаси ўқимишли, зиели киши бўлган. Қўқон хонлиги даврида Янги Қўрғон туманида ҳокимлик қилган. Хилватийнинг Мирзо Раҳим Қўрбоши ҳақидаги шеърларини мутлола қилгандан кейин, унинг таржimaiи ҳоли ва фаолиятига доир маълумотларни қидира бошладим. Шу мақсадда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 1993 йилги 5 март сонида босилган Ҳожи Мухийи ҳақидаги «Шоир қадри» нолила мақоламга унинг Мирзо Раҳим Қўрбошига бағишлаб ёзилган қасидасини ҳам илова қилдим. Бу ўз самарасини берди. Кўп ўтмай 5 киши уйимга кириб келишди. Билсам, меҳмонлардан бири Қўрбошининг невараси Усмонжон, қолганлари эваралари Олимжон, Рустамжон, Тохиржон ва Моҳиржонлар бўлиб, Уйчи туманининг Еркатак қишлоғида яшар эканлар. Улар рус тилида чиққан бир китобнинг фото-

нусха қилиб олинган саҳифасини менга беришди. Китоб менимча, Туркистоннинг машҳур ҳукмдорлари ҳақидаги маълумотнома сифатида таҳминан 1900 йиллар атрофида Тошкентда, эҳтимол Москва ёки Петроградда босилган бўлиши мумкин. Саҳифа тепасига «Старший аскаль г. Наманган» деб сарлавҳа қўйилган, сўнгра Мирзо Раҳим Қўрбоши ҳақида қисқа маълумот берилиб, расми ҳам илова қилинган.

Юқорида тилга олинган маъналар ҳамда ҳозир 100 ёшдан ошган Ҳошимжон қори Мухаммад Юсуф ўғлининг ва Қўрбошининг невараларининг хотиралари, аяниқса у кишининг яқин дўсти Мулло Йўлдош Хилватийнинг унга қўлжазасида қилган Мирзо Раҳим Қўрбоши ҳақидаги маълумотлар, шеърлар, қасидалар асосида ушбу мақола дунёга келди.

Мирзо Раҳим бошланғич маълумотни қишлоқ мактабларида ва отасидан олган. Кейин Тўрақўрғон ва Наманган мадрасаларида ўқиб, ўз она тилини, араб, форс тилларини, тафсир, ҳадис ва фикҳ илмларини чуқур эгаллайди, замонасининг ўқимишли ва фозил кишиларидан бўлиб етишди. Эл-юрт орасида қас-секин обрў-ҳурмат қозона бошлайди. 1875 йилларда Навқанд қишлоғининг оқсоқоли қилиб тайинланди. Олти йилдан кейин эса Янги Қўрғон волостининг бош оқсоқоли (ҳоким) вазифасига қўтарилади ва тўқиз йил шу мансабда ишлайди. 1891 йили у Наманган шаҳрининг бош оқсоқоли лавозимига тайинланади, аяни чоғда Қўрбоши (миршаббоши)лик вазифасини ҳам бажаради. Шунга қўра, унга Қўрбоши деган ном